

Co-funded by the
Tempus Programme
of the European Union

Система внутрішнього забезпечення якості на основі європейських стандартів

**Видання здійснено в рамках проекту Європейського Союзу
544524-TEMPUS-1-2013-1-PL-TEMPUS-SMHES**

2017

УДК 378.014.6:006.44 (4) (07)

ББК 74.58я7

С-40

Рекомендовано Вченою Радою Одеського Державного Екологічного Університету як навчально-методичний посібник для навчання викладачів та фахівців, які приймають участь у розробленні та впровадженні нових освітніх програм, сумісних з Національною рамкою кваліфікацій України та загальноєвропейськими рамками кваліфікацій.

(протокол № 10 від «25» травня 2017 р.)

*Видання здійснено в рамках проекту Європейського Союзу
544524-TEMPUS-1-2013-1-PL-TEMPUS-SMHES
«Рамка кваліфікацій в галузі наук про навколишнє середовище
в українських університетах»*

Укладачі:

Т.А. Сафранов, О.Г. Владимірова, А.В. Чугай

Рецензенти:

Ю.С. Медведєва, кандидат географічних наук, доцент кафедри гідрографії і морської геодезії Національного університету «Одеська морська академія»

Г.В. Тітенко, кандидат географічних наук, доцент, декан екологічного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

С-40 Система внутрішнього забезпечення якості на основі європейських стандартів: навчально-методичний посібник / Т.А. Сафранов, О.Г. Владимірова, А.В. Чугай. – ОДЕКУ, 2017. – Одеса: НУ «ОМА», 2017. – 66 с.

Підтримка Європейською Комісією у створенні цього видання не означає схвалення змісту, який відображає лише погляди авторів, і Комісія не може нести відповідальність за будь-яке використання інформації, що міститься в ньому.

The European Commission support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

УДК 378.014.6:006.44 (4) (07)

© Одеський Державний
Екологічний Університет, 2017

АНОТАЦІЯ

Навчально-методичний посібник призначений для навчання викладачів та провідних спеціалістів, які будуть приймати участь у розробленні та впровадженні нових освітніх програм, сумісних з Національною рамкою кваліфікацій України та загальноєвропейськими рамками кваліфікацій.

Посібник містить структурований навчально-методичний матеріал (курс) для навчання (тренінгу) для розробників освітніх програм, сумісних з рамками кваліфікацій. Курс складається з трьох розділів: аналіз особливостей системи забезпечення якості вищої освіти в Україні і у Європейських країнах; ознайомлення з Європейськими стандартами і рекомендаціями щодо внутрішнього забезпечення якості у вищих навчальних закладах; ознайомлення з принципами проекту Тюнінг щодо забезпечення якості вищої освіти на рівні освітніх програм.

ABSTRACT

The textbook is intended for teachers and key specialists who are to be involved in development and implementation of new educational programmes compatible with the National Qualifications Framework of Ukraine and European qualification frameworks.

The textbook includes structured material (a training course) for training developers of educational programmes in compliance with qualification frameworks. The course consists of 3 sections: analysis of the characteristics of quality assurance systems for higher education in Ukraine and the European Union countries; study of the European standards and guidelines for internal quality assurance at higher educational institutions; description of the Tuning project principles related to higher education quality assurance at the level of educational programmes.

ЗМІСТ

	Стор.
Загальні відомості.....	5
Загальна інформація про проект QANTUS, його цілі та роль.....	5
Мета і завдання курсу.....	5
Розробники курсу.....	6
Очікувані результати навчання за курсом.....	6
Обсяг курсу.....	7
План курсу.....	7
<i>Кількісна матриця курсу</i>	7
<i>Розподіл часу на проведення лекційних занять</i>	7
<i>Теми практичних занять</i>	8
Глосарій	9
Розділ 1. Особливості системи забезпечення якості вищої освіти в Україні і в Європейських країнах.....	22
Контрольні питання та завдання за розділом 1.....	31
Розділ 2. Європейські стандарти і рекомендації щодо внутрішнього забезпечення якості у вищих навчальних закладах.....	32
2.1. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (2006).....	32
2.2. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (2015).....	36
Контрольні питання та завдання за розділом 2.....	42
Розділ 3. Принципи забезпечення якості вищої освіти на рівні навчальних програм.....	43
Контрольні питання та завдання за розділом 3.....	48
Список використаних джерел	49
Додатки.....	50
Додаток 1. Система внутрішнього контролю якості освіти Ягеллонського університету.....	50
Додаток 2. Анкетування компетентностей (за даними проекту Тюнінг).....	54
Додаток 3. Перелік основних питань для розробки і виконання освітньої програми, її підтримки і оцінювання (за проектом Тюнінг) ...	57
Додаток 4. Проект Тюнінг: Перелік контрольних питань для оцінювання навчального (освітнього) плану.....	60
Додаток 5. SWOT-аналіз системи внутрішнього забезпечення якості вищої освіти.....	65

Загальні відомості

Тренінг-курс «Система внутрішнього забезпечення якості на основі європейських стандартів» сформовано в рамках Темпус-проекту 544524-TEMPUS-1-2013-1-PL-TEMPUS-SMHES «Рамки кваліфікацій в галузі наук про навколишнє середовище для українських університетів».

Загальна інформація про проект QANTUS, його мета і цілі

Метою Темпус-проекту 544524-TEMPUS-1-2013-1-PL-TEMPUS-SMHES «Рамки кваліфікацій в галузі наук про навколишнє середовище для українських університетів» є підвищення якості та актуальності вищої освіти в Україні і збільшення конвергенції з розробки ЄС шляхом розроблення кваліфікаційних рамок.

Цілями проекту визначено:

- аналіз існуючих стандартів і методологій розроблення галузевих рамок у сфері екології, охорони навколишнього природного середовища та збалансованого природокористування;

- розроблення галузевої рамки кваліфікацій у сфері екології, охорони навколишнього природного середовища та збалансованого природокористування;

- навчальні курси з розроблення та впровадження нових навчальних (освітніх) програм, сумісних з рамкою кваліфікацій у сфері екології, охорони навколишнього природного середовища та збалансованого природокористування.

Одним з основних завдань проекту є система внутрішнього забезпечення якості навчання у сфері екології, охорони навколишнього природного середовища та збалансованого природокористування на основі європейських стандартів.

Мета і завдання курсу

Тренінг-курс «Система внутрішнього забезпечення якості на основі європейських стандартів» призначений для навчання викладачів та провідних спеціалістів, які будуть приймати участь у розробленні та впровадженні нових освітніх програм, сумісних з рамками кваліфікацій.

Завданнями тренінг-курсу є:

- аналіз особливостей системи забезпечення якості вищої освіти в Україні і в Європейських країнах;

- ознайомлення з Європейськими стандартами і рекомендаціями щодо внутрішнього забезпечення якості у вищих навчальних закладах;
- ознайомлення з принципами проекту Тюнінг щодо забезпечення якості вищої освіти на рівні навчальних (освітніх) програм.

Розробники курсу

- Сафранов Т.А., д.г.-м.н., професор, завідувач кафедри екології та охорони довкілля Одеського державного екологічного університету;
- Владимирова О.Г., к.геогр.н., доцент, декан еколого-економічного факультету Одеського державного екологічного університету;
- Чугай А.В., к.геогр.н., доцент, декан природоохоронного факультету Одеського державного екологічного університету.

Очікувані результати навчання за курсом

Опанування навчального матеріалу курсу на основі застосування знань та розумінь особливостей системи забезпечення якості вищої освіти в Україні та у країнах ЄС, а також принципів формування системи внутрішнього забезпечення якості у вищих навчальних закладах України на основі стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти передбачає досягнення слухачами наступних результатів:

- *уміння* до аналізу та синтезу досвіду європейських університетів щодо системи забезпечення якості вищої освіти та адаптування його в умовах України;
- *уміння* застосовувати принципи забезпечення якості вищої освіти на рівні освітніх програм в вищих навчальних закладах України;
- *навички* до критичного аналізу існуючої системи внутрішнього забезпечення якості у вищих навчальних закладах України та самостійної реалізації на практиці елементів Європейських стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості;
- *навички* до самостійного аналізу існуючих освітніх програм всіх рівнів вищої освіти у навчальних закладах з урахуванням методології проекту Тюнінг.

Методи оцінювання. З метою опанування навчального матеріалу курсу використовується такі методи навчання: відвідування лекцій, семінарських і практичних занять, підготовка і виступ з усною презентацією, в групі або індивідуально тощо. Для оцінювання досягнень слухачів щодо

засвоєння знань, розуміння та практичних навичок проводиться тестування. Тестові завдання ґрунтуються на контрольних питаннях та завданнях за окремими розділами.

Критерії оцінювання. Кваліфікаційний залік відображає рівень опанування навчальним матеріалом курсу (повне володіє навчальним матеріалом, достатньо повне володіє навчальним матеріалом, в цілому володіє навчальним матеріалом) і є підставою для отримання відповідного сертифікату.

Обсяг курсу

Тренінг-курс «Система внутрішнього забезпечення якості на основі європейських стандартів» розраховано на обсяг 1 кредит ЄКТС (30 годин).

План курсу

Кількісна матриця курсу

Назви розділів і тем тренінг-курсу	Кількість годин
Розділ 1. Особливості системи забезпечення якості вищої освіти в Україні і в Європейських країнах	6
Розділ 2. Європейські стандарти і рекомендації щодо внутрішнього забезпечення якості у вищих навчальних закладах	10
Розділ 3. Принципи забезпечення якості вищої освіти на рівні освітніх програм	14
<i>Усього годин по тренінг-курсу</i>	30

Розподіл часу на проведення лекційних занять

Назва і план лекції	Кількість годин
Розділ 1. Особливості системи забезпечення якості вищої освіти в Україні і в Європейських країнах	2
Розділ 2. Європейські стандарти і рекомендації щодо внутрішнього забезпечення якості у вищих навчальних закладах	2
Розділ 3. Принципи забезпечення якості вищої освіти на рівні освітніх програм	2
<i>Усього годин лекцій по тренінг-курсу</i>	6

Теми практичних занять

Назва теми	Кількість годин
Тема 1. Національна система забезпечення якості вищої освіти. Досвід європейських університетів щодо системи забезпечення якості вищої освіти	4
Тема 2. Оцінка якості навчання шляхом анкетування компетентностей	4
Тема 3. Перелік основних питань для розробки і виконання програми, її підтримки і оцінювання в рамках болонської реформи	6
Тема 4. Перелік контрольних питань для оцінювання навчального плану	6
Тема 5. SWOT-аналіз системи внутрішнього забезпечення якості вищої освіти українського університету	4
<i>Усього годин по практичним заняттям тренінг-курсу</i>	24

ГЛОСАРІЙ

основних понять та термінів вищої освіти, що використовуються у Європейському просторі вищої освіти [1]

Академічна мобільність (Academic mobility): можливість учасників освітнього процесу навчатися, викладати, стажуватися чи проводити наукову діяльність в іншому вищому навчальному закладі / закладі вищої освіти (науковій установі) на території України чи поза її межами.

Аудиторні години (Class / contact hours): години, які витрачаються здобувачем вищої освіти і викладачем на аудиторні навчальні заняття.

Бакалавр (Bachelor, first cycle degree): освітній ступінь, що здобувається на першому рівні вищої освіти, який відповідає 6-му кваліфікаційному рівню Національної рамки кваліфікацій України, та присуджується вищим навчальним закладом / закладом вищої освіти у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти освітньо-професійної програми, обсяг якої становить 180-240 кредитів ЄКТС. У болонській класифікації ступінь бакалавра присуджується після завершення 1-го циклу Рамки кваліфікацій Європейського простору вищої освіти та 6-го рівня Європейської рамки кваліфікацій для навчання впродовж життя. За Міжнародною стандартною класифікацією освіти цей ступінь (кваліфікація) відповідає 6-му рівню. Дивись також: *ступінь першого циклу; перший рівень вищої освіти.*

Болонський процес (Bologna process): структурна й парадигмальна реформа вищої освіти в Європі, початок якій покладено підписанням Болонської декларації в 1999 р. у Болоньї (Італія) і яка спрямована на створення привабливого і конкурентноздатного Європейського простору вищої освіти. Реалізація перетворень здійснюється відповідно до комюніке (деклараций) конференцій міністрів, відповідальних за вищу освіту, що проводяться не рідше, ніж раз на два роки: 2001 (Прага), 2003 (Берлін), 2005 (Берген), 2007 (Лондон), 2009 (Левен / Лювен-ля-Ньов), 2010 (Будапешт / Відень), 2012 (Бухарест), 2015 (Єреван).

Визнання кредитів (Recognition of credits): процес, за допомогою якого вищий навчальний заклад / заклад вищої освіти засвідчує (підтверджує), що результати навчання, отримані та оцінені в іншому закладі, та відповідні їм кредити задовольняють (деякі або всі) вимогам окремої освітньої програми, її компонентам (модуля) або кваліфікації в цьому вищому навчальному закладі / закладі вищої освіти.

Викладацький персонал (Teaching staff): персонал вищого навчального закладу / закладу вищої освіти, основним завданням якого є

викладання. Включає осіб, які обіймають посади, що передбачають здійснення викладання.

Випускник (Graduate): особа, яка успішно завершила навчання на певному освітньому рівні (етапі, циклі) вищої освіти.

Вища освіта (Higher / tertiary education): сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у вищому навчальному закладі / закладі вищої освіти (науковій установі) у відповідній галузі знань за певною спеціальністю (кваліфікацією) на відповідному рівні вищої освіти, що за складністю є вищим, ніж рівень повної загальної середньої освіти. Вища освіта надається на 5-8-му освітніх рівнях за Міжнародною стандартною класифікацією освіти та відповідає 5-8-му кваліфікаційним рівням Європейської рамки кваліфікацій для навчання впродовж життя, 1-4-му кваліфікаційним рівням Рамки кваліфікацій Європейського простору вищої освіти, 5-9-му кваліфікаційним рівням Національної рамки кваліфікацій.

Вищий навчальний заклад (Higher education institution): окремих вид установи, який є юридичною особою приватного або публічного права, діє згідно з виданою ліцензією на провадження освітньої діяльності певних рівнів вищої освіти, проводить наукову, науково-технічну, інноваційну та/або методичну діяльність, забезпечує організацію освітнього процесу і здобуття особами вищої освіти, післядипломної освіти з урахуванням їхніх покликань, інтересів і здібностей.

Галузь знань (Field of knowledge / Narrow field): основна предметна область освіти і науки, що включає групу споріднених спеціальностей, за якими здійснюється професійна підготовка.

Галузь освіти (Field of Education): за Міжнародною стандартною класифікацією освіти галузь (освіти та підготовки) визначається як широкий домен, область змісту, що охоплюється освітньою програмою або кваліфікацією. Галузь (поряд з рівнем) освіти є базовою наскрізною класифікаційною змінною освітніх програм та відповідних кваліфікацій.

Дескриптори кваліфікацій (Descriptors of qualifications): загальний опис кваліфікацій за рівнями (підрівнями, етапами, циклами) у термінах компетентностей.

Дескриптори рівня (Level Descriptors): дескриптори – це твердження, в якому вказуються індикатори глибини і обсягу вивчення, які очікуються на певному етапі програми. Вони показують, чого можна вимагати або очікувати від студентів на кожному рівні програми. Дескриптори надають студентові, викладачеві і навчальному планові орієнтири у відношенні

складності, відповідних вимог і самостійності студента. Ці загальні дескриптори можуть застосовуватися до спеціальних предметних дисциплін і методів навчання. Дескриптори рівня корисні для розробки навчального плану, розподілу кредитів, перевірки відповідності, розробки рекомендацій з визнання навчання на основі практичного досвіду і неформального навчання, для розвитку персоналу.

Додаток до диплома (Diploma supplement): документ, що видається випускникам вищих навчальних закладів / закладів вищої освіти та містить детальну інформацію про успішно завершене навчання. Додаток до диплома європейського зразка заповнюється відповідно до структури, розробленої Європейською Комісією, Радою Європи і ЮНЕСКО, що необхідно для забезпечення міжнародної зрозумілості та визнання диплома (кваліфікації вищої освіти) з метою доступу до подальшого навчання та / або здійснення професійної діяльності. Додаток до диплома європейського зразка є невід'ємною частиною диплома бакалавра, магістра, доктора філософії, що містить структуровану інформацію про завершене навчання та результати навчання особи, яка складається з інформації про назви навчальних дисциплін, отримані оцінки і здобуту кількість кредитів ЄКТС, а також відомості про національну систему вищої освіти України.

Дублінські дескриптори (Dublin descriptors): Загальний опис типових очікуваних досягнень та здатностей випускника для кожного циклу (рівня) вищої освіти. Дублінські дескриптори сформульовані у термінах п'яти видів компетентностей: знання і розуміння; застосування знань і розуміння; формування суджень; комунікація; здатність до подальшого навчання, розвитку. Використовуються для опису циклів вищої освіти в Рамці кваліфікацій Європейського простору вищої освіти.

Забезпечення якості (Quality assurance): Сукупність процедур, що застосовуються на інституційному (внутрішньому) та національному і міжнародному (зовнішньому) рівнях для якісної реалізації освітніх / навчальних програм і присудження кваліфікацій.

Загальні компетентності (Generic competences): компетентності, які формуються у здобувача вищої освіти в процесі навчання за даною освітньою програмою, але мають універсальний характер і можуть бути перенесені із контексту однієї освітньої програми в іншу.

Знання (Knowledge): осмислена та засвоєна суб'єктом наукова інформація, що є основою його усвідомленої, ціле спрямованої діяльності. Знання бувають емпіричними (фактологічними) і теоретичними (концептуальними, методологічними).

Здатність (Ability): властивість індивіда здійснювати, виконувати, робити що-небудь, поводити себе певним чином; в тому числі, психічний та фізичний стан індивіда, в якому він спроможний виконувати певний вид продуктивної діяльності.

Кваліфікація (Qualification): офіційний результат оцінювання і визнання, який отримано, коли уповноважена установа встановила, що особа досягла компетентностей (результатів навчання) відповідно до стандартів вищої освіти, що засвідчується відповідним документом (ступінь, диплом, сертифікат або інше свідоцтво) про вищу освіту. За концепцією Міжнародної стандартної класифікації професій кваліфікація – здатність особи виконувати завдання і обов'язки певного виду діяльності, визначається рівнем і спеціалізацією освіти (формальної, неформальної, інформальної). Сучасне розуміння кваліфікації як «втілення певної якості» (лат.) виходить за межі придатності для професійної діяльності та не обмежується її професійними ознаками. Рамки (як певне шкалювання) кваліфікацій передбачають принципову їх вимірюваність (визначеність) і градацію. Для забезпечення цього кваліфікації описуються в термінах результатів навчання, останні, у свою чергу, формулюються в термінах компетентностей (реалізаційні здатності особи). Термін «кваліфікація» охоплює широке різноманіття результатів формального, неформального, інформального навчання як в освітній системі, так і поза нею. З огляду на провайдера кваліфікацій вони поділяються на академічні / освітні (надаються освітньою системою на основі освітніх стандартів) та професійні (надаються переважно роботодавцями або спільно з ними на основі професійних стандартів, вироблених у сфері праці). У Лісабонській конвенції з визнання кваліфікацій вищої освіти в європейському регіоні (1997 р.), спрямованій на зіставлення, порівнювання і встановлення еквівалентності документів про вищу освіту різних країн. В документах Європейського простору вищої освіти під кваліфікацією також розуміють будь-який ступінь, звання, диплом або інше свідоцтво, що надані компетентним органом і засвідчує успішне закінчення відповідної програми з вищої освіти.

Компетентнісний підхід (Competence-based approach): підхід до визначення результатів навчання, що базується на їх описі в термінах компетентностей. Компетентнісний підхід є ключовим методологічним інструментом реалізації цілей Болонського процесу та за своєю сутністю є студентоцентрованим.

Компетентність / компетентності (Competence, competency/ competences, competencies): динамічна комбінація знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських

якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти. Компетентності лежать в основі кваліфікації випускника. Компетентність (компетентості) як набуті реалізаційні здатності особи до ефективної діяльності не слід плутати з компетенцією (компетенціями) як наданими особі повноваженнями.

Контроль якості (Quality control): процес оцінювання якості, який сфокусований на вимірюванні якості вищого навчального закладу / закладу вищої освіти або освітньої програми. Включає певний набір методів, процедур, інструментів, що розроблені та використовуються для визначення відповідності реальної якості встановленим стандартам. Ключовим елементом контролю якості є система доказів правильності оцінки якості.

Кредит ЄКТС (Credit ECTS): одиниця вимірювання обсягу навчального навантаження здобувача вищої освіти, яка використовується в Європейській кредитній трансферно-накопичувальній системі (ЄКТС), необхідного для досягнення визначених (очікуваних) результатів навчання. Певна кількість кредитів ЄКТС призначається всім компонентам освітньої програми та програмі в цілому. Обсяг одного кредиту ЄКТС становить 30 годин за Законом України «Про вищу освіту». Навантаження одного навчального року за денною формою навчання становить, як правило, 60 кредитів ЄКТС.

Критерії оцінювання (Assessment criteria): стосовно оцінювання виконання вимог освітніх програм – описи того, що і на якому рівні має зробити здобувач вищої освіти для демонстрації досягнення результатів навчання.

Курс (Course): у світовій практиці частина освітньої програми, яка зазвичай є автономною і оцінюється окремо та характеризується конкретним набором результатів навчання і відповідними критеріями оцінювання. Освітня програма, як правило, складається з певної кількості курсів. За навчальним навантаженням здобувача вищої освіти курс характеризується певною (рекомендовано уніфікованою або кратною) кількістю кредитів ЄКТС. Курс – синонім до вітчизняного терміну «навчальна дисципліна / модуль» в освітній програмі. У певних випадках курс означає освітню програму в цілому.

Магістр (Master, second cycle degree): освітній ступінь, що здобувається на другому рівні вищої освіти, який відповідає сьомому кваліфікаційному рівню Національної рамки кваліфікацій, та присуджується вищим навчальним закладом / закладом вищої освіти у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньої програми. Ступінь

магістра здобувається за освітньо-професійною або за освітньо-науковою програмою. Обсяг освітньо-професійної програми підготовки магістра становить 90-120 кредитів ЄКТС, обсяг освітньо-наукової програми – 120 кредитів ЄКТС. Освітньо-наукова програма магістра обов'язково включає дослідницьку (наукову) компоненту обсягом не менше 30 відсотків. У болонській класифікації ступінь магістра присуджується після завершення 2-го циклу вищої освіти та відповідає 7-му рівню Європейської рамки кваліфікацій для навчання впродовж життя. Особа має право здобувати ступінь магістра за умови наявності в неї ступеня бакалавра. Ступінь магістра медичного, фармацевтичного або ветеринарного спрямування здобувається на основі повної загальної середньої освіти і присуджується вищим навчальним закладом / закладом вищої освіти у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньої програми, обсяг якої становить 300-360 кредитів ЄКТС.

Методи викладання і навчання (*Teaching&Learning Methods*): в університетах використовується широкий спектр *методів викладання*. Сукупність методів викладання великою мірою залежить від форми навчання (очне, заочне, дистанційне навчання): лекції; семінари (навчання в невеликих групах); консультації; наукові семінари; практикуми або тренінги; практичні заняття в групі; заняття з розв'язання проблем; лабораторні заняття; демонстраційні класи; стажування/практика; практика на робочому місці (виробнича практика); польові дослідження; дистанційне навчання (на основі паперових носіїв або на основі ІКТ); Е-навчання – дистанційне навчання на основі Інтернет (повністю в режимі он-лайн або «змішане», із застосуванням інших методик і навчального середовища). В університетах використовується також широкий спектр *методів навчання*: відвідування лекцій, семінарів і консультацій, лабораторних робіт; участь в заняттях з вирішення проблеми; конспектування; пошук відповідних матеріалів в бібліотеках і он-лайн; огляд літератури; читання і вивчення текстів та інших матеріалів; складання анотацій і резюме; проведення досліджень/виконання індивідуальних або групових проектів зростаючої складності; відпрацювання технічних, математичних або лабораторних навичок; відпрацювання професійних умінь і навичок; проведення досліджень і написання статей, звітів, дисертацій зростаючої складності; робота разом з іншими студентами і спільна робота над звітом/проектом/відповіддю на проблему; підготовка і виступ з усною презентацією, в групі або індивідуально; конструктивна критика роботи інших, продуктивне використання критичних зауважень з боку інших; головування і активна участь у засіданнях (наприклад, семінарах групи); керівництво або активна участь в командах тощо.

Мобільність (Mobility): один із ключових принципів формування європейських просторів вищої освіти і досліджень, що передбачає різноманітні можливості для вільного переміщення студентів, викладачів, дослідників, адміністраторів у цих просторах з метою академічного і загальнокультурного взаємозбагачення, слугує забезпеченню цілісності зазначених європейських просторів. Важливу роль у забезпеченні мобільності відіграють основні інструменти Болонського процесу – Європейська кредитна трансферно-накопичувальна система, Рамка кваліфікацій Європейського простору вищої освіти, Додаток до диплома, а також європейська і національні системи забезпечення якості вищої освіти.

Модуль (Module): навчальний компонент освітньої програми, у якій кожний такий компонент містить однакову або кратну кількість кредитів ЄКТС (наприклад, 5, 10, 15). У різних країнах, освітніх документах модуль може означати компонент освітньої програми, курс, навчальну дисципліну, групу навчальних дисциплін.

Навантаження студента (Student workload): час, який пересічний студент (певного рівня вищої освіти) потребує для досягнення визначених (очікуваних) результатів навчання. Цей час включає всі види навчальної роботи: лекції, семінарські, практичні заняття, самостійну роботу, складання екзаменів тощо.

Навички (Skills): уміння, що внаслідок численних повторень стають автоматичними і виконуються без свідомого контролю.

Освітня програма (Study programme): система освітніх компонентів на відповідному рівні вищої освіти в межах спеціальності, що визначає вимоги до рівня освіти осіб, які можуть розпочати навчання за цією програмою, перелік навчальних дисциплін і логічну послідовність їх вивчення, кількість кредитів ЄКТС, необхідних для виконання цієї програми, а також очікувані результати навчання (компетентності), якими повинен оволодіти здобувач відповідного ступеня вищої освіти.

Оцінка (Grade / mark): будь-яка кількісна або якісна міра на основі визначених критеріїв, які використовуються для опису результатів оцінювання в окремій навчальній дисципліні (модулі) або цілій освітній програмі.

Оцінювання (Assessment): вся сукупність методів, які використовуються для оцінювання досягнень студентів в навчальній дисципліні чи модуля. Зазвичай, ці методи включають письмові, усні, лабораторні, практичні тести/екзамени, проекти, оцінку практичних навичок і зразків виконаних робіт. Оцінки можуть бути використані для того, щоб студенти могли самі оцінити власний прогрес та перевищити попередні

досягнення, або щоб навчальний заклад міг визначити, чи досяг студент очікуваних результатів навчання з певної дисципліни чи модуля.

Оцінювання студентів (*Assessment of individual students*): формалізований процес визначення рівня опанування студентом запланованих (очікуваних) результатів навчання, що є необхідним для вдосконалення навчального процесу, підвищення ефективності викладання, розвитку студентів.

Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти (*First (Bachelor's) cycle of higher education*): рівень вищої освіти, що відповідає шостому кваліфікаційному рівню Національної рамки кваліфікацій і передбачає здобуття особою теоретичних знань та практичних умінь і навичок, достатніх для успішного виконання професійних обов'язків за обраною спеціальністю.

Придатність (здатність) до працевлаштування (*Employability*): наявність у випускників компетентностей (знань, умінь, інших особистісних характеристик), що необхідні для успішного працевлаштування.

Призначення кредитів (*Credit assignment*): Процес формального визначення в кредитах ЄКТС навчального навантаження студента, необхідного для опанування певної освітньої програми або її компонентів.

Присудження ступеня / кваліфікації (*Award of degree /qualification*): акт надання студентові певного академічного ступеня / кваліфікації за результатами успішного виконання відповідної освітньої програми.

Програма навчання (*Study Programme*): затверджена сукупність модулів або навчальних дисциплін, визнана необхідною для присудження певного ступеню, яка повинна бути описана за допомогою результатів навчання, виражених в термінах компетентностей, яких необхідно досягати, щоб отримати визначені кредити.

Програмні компетентності (*Programme competences*): найбільш важливі компетентності, що визначають специфіку та включаються в Профіль програми. Очікується, що програмні компетентності однакових програм в різних університетах є подібними чи порівнюваними між собою.

Програмні результати навчання (*Programme learning outcomes*): узгоджений набір 15-20 тверджень, які виражають, що здобувач вищої освіти повинен знати, розуміти та бути здатним виконувати після успішного завершення освітньої програми.

Проект Тюнінг (*TUNING Project*): проект Європейської Комісії «Налаштування освітніх структур в Європі», що реалізується з 2000 р. європейськими університетами при взаємодії із сферою праці та спрямований на формування загальної методології порівнюваності та сумісності рівнів і змісту освітніх програм у різних предметних галузях вищої освіти. Проект

охоплює переважну більшість країн, що підписали Болонську декларацію, включаючи Україну. Проект Тьюнінг виходить з того, що академічні ступені (кваліфікації) у міжнародному плані можуть бути порівняними і сумісними, якщо порівнюване те, що здатні (компетентні) виконати їх власники, та якщо порівнювані відповідні профілі програм. При цьому не ставиться за мету розроблення уніфікованих загальноєвропейських освітніх програм із детермінованим переліком навчальних дисциплін і з визначеним змістом. За проектом визначено ключові загальні та предметно-специфічні (фахові) компетентності для окремих освітніх галузей. У рамках проекту розроблені дескриптори циклу / рівня для значної кількості предметних областей.

Профіль навчання (*Profile of study*): сукупність основних типових характеристик освітньої програми, що відображують специфіку спрямування вищої освіти. Серед таких характеристик – орієнтація освітніх програм, що визначає їх тип (загальний, академічний та професійний, прикладний). Орієнтаційні типи характерні для всіх рівнів і циклів вищої освіти – короткого, бакалаврського, магістерського, докторського, крім доктора наук.

Профіль програми (*Programme profile*): документ європейського зразка, створений для представлення в усталеній формі основної інформації про освітню програму. Дозволяє точно позиціонувати освітню програму серед інших, співвіднести з тематикою наукових досліджень, чим полегшити її розуміння всіма основними зацікавленими особами / стейкхолдерами: студентами, роботодавцями, дослідниками, викладачами, агенціями забезпечення якості тощо. Визначає предметну область, до якої належить дана освітня програма, її освітній рівень та специфічні особливості даної програми, які відрізняють її від інших подібних програм. Може бути самодостатнім документом або частиною Додатку до диплома (обсягом до 2 сторінок).

Результати навчання (*Learning outcomes*): сукупність знань, умінь, навичок, інших компетентностей, набутих особою у процесі навчання за певною освітньо-професійною, освітньо-науковою програмою, які можна ідентифікувати, кількісно оцінити та виміряти. Результати навчання в сукупності із критеріями їх оцінювання визначають мінімальні вимоги до присвоєння кредитів, у той час, як виставлення оцінок ґрунтується на співставленні реальних навчальних досягнень студента із мінімальними вимогами. Реальні результати навчання відрізняються від навчальних цілей (очікуваних результатів) тим, що стосуються навчальних досягнень студента, тоді як цілі навчання є намірами викладача (запланованими результатами). Термін «результати навчання» є одним з основних термінів Болонського процесу і важливий для розуміння та порівняння розмаїття академічних

ступенів (кваліфікацій) в Європі, зміни освітньої парадигми з процесної на результатну. Останнє означає перехід від підходу в побудові освітніх програм і викладанні, орієнтованого на викладача, до студентоцентрованого підходу.

Рівні (Levels): серія послідовних *кроків*, описаних в термінах послідовного ряду загальних результатів, які потрібно виконати студентові (в безперервному розвитку) в рамках даної програми.

Рівень освіти (Level of education): місце освітньої програми, відповідної кваліфікації (ступеня) в системі освіти, зокрема вищої освіти. Рівні освіти утворюють упорядкований перелік груп освітніх програм і відповідних кваліфікацій за ступенем складності їх змісту від найпростіших базових до складних спеціалізованих. Рівень освіти, поряд з галуззю освіти, є основною класифікаційною змінною Міжнародної стандартної класифікації освіти та ідентифікується з певними рівнями європейських і національних рамок кваліфікацій. Зазвичай існує національна ієрархія рівнів освіти, кваліфікацій, ступенів (з цією метою в різних країнах прийнято національні системи класифікації освіти та рамки кваліфікацій). Кількість рівнів освіти, кваліфікацій, ступенів може відрізнятися поміж країнами та системами освіти.

Робота протягом курсу (Coursework): робота протягом курсу відноситься до обов'язкової – як правило, такої, що оцінюється, навчальної діяльності в рамках курсу або модуля.

Розуміння (Understanding): теоретичний (концептуальний) рівень опанування знань / навчальної інформації, що дає змогу не лише фактично знати, що, де і коли відбувається та відтворювати / перелічувати відомі факти, а й інтерпретувати інформацію та пояснювати, чому і як відбувається / здійснюється те чи інше явище.

Система внутрішнього забезпечення якості (Internal Quality Assurance System): система забезпечення вищими навчальними закладами / закладами вищої освіти якості освітньої діяльності та якості вищої освіти, що передбачає здійснення таких процедур і заходів: 1) визначення принципів та процедур забезпечення якості вищої освіти; 2) здійснення моніторингу та періодичного перегляду освітніх програм; 3) щорічне оцінювання здобувачів вищої освіти, науково-педагогічних і педагогічних працівників вищого навчального закладу та регулярне оприлюднення результатів таких оцінювань на офіційному веб-сайті вищого навчального закладу, на інформаційних стендах та в будь-який інший спосіб; 4) забезпечення підвищення кваліфікації педагогічних, наукових і науково-педагогічних працівників; 5) забезпечення наявності необхідних ресурсів для організації

освітнього процесу, у тому числі самостійної роботи студентів, за кожною освітньою програмою; 6) забезпечення наявності інформаційних систем для ефективного управління освітнім процесом; 7) забезпечення публічності інформації про освітні програми, ступені вищої освіти та кваліфікації; 8) забезпечення ефективної системи запобігання та виявлення академічного плагіату у наукових працях працівників вищих навчальних закладів / закладів вищої освіти і здобувачів вищої освіти; 9) інших процедур і заходів.

Система забезпечення якості вищої освіти (Quality Assurance System in Higher Education): складається з: 1) системи забезпечення вищими навчальними закладами / закладами вищої освіти якості освітньої діяльності та якості вищої освіти (система внутрішнього забезпечення якості); 2) системи зовнішнього забезпечення якості освітньої діяльності вищих навчальних закладів / закладів вищої освіти та якості вищої освіти; 3) системи забезпечення якості діяльності Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти і незалежних установ оцінювання та забезпечення якості вищої освіти.

Система зовнішнього забезпечення якості (External Quality Assurance System): система зовнішнього забезпечення якості освітньої діяльності вищих навчальних закладів / закладів вищої освіти та якості вищої освіти, що передбачає здійснення таких процедур і заходів: 1) забезпечення ефективності процесів і процедур внутрішнього забезпечення якості освітньої діяльності вищих навчальних закладів / закладів вищої освіти та якості вищої освіти; 2) забезпечення наявності системи проведення процедур зовнішнього забезпечення якості; 3) забезпечення наявності оприлюднених критеріїв прийняття рішень відповідно до стандартів та рекомендацій забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти; 4) налагодження доступного і зрозумілого звітування; 5) проведення періодичних перевірок діяльності систем забезпечення якості та механізмів роботи з отриманими рекомендаціями; 6) інших процедур і заходів.

Спеціалізація (Specialization / Major subject): складова спеціальності, що визначається вищим навчальним закладом та передбачає профільну спеціалізовану освітньо-професійну чи освітньо-наукову програму підготовки здобувачів вищої та післядипломної освіти.

Спеціальність (Speciality / Specialty / Detailed field): складова галузі знань, за якою здійснюється професійна підготовка.

Стандарти (Standards): положення (норми), що визначають певний рівень вимог до змісту, якості та умов її оцінювання. Стосовно закладів вищої освіти / вищих навчальних закладів стандарти містять визначення того, що має бути досягнуто цими закладами для акредитації чи сертифікації їх або

їхніх освітніх / навчальних програм. Щодо освітніх / навчальних програм, то стандарти включають опис результатів навчання, необхідних для присудження кваліфікації.

Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area): документ, ухвалений на Болонському саміті в 2005 р. у Бергені (Норвегія), призначений для вищих навчальних закладів та агенцій із забезпечення якості вищої освіти. Містить стандарти і рекомендації щодо внутрішнього забезпечення якості у вищих навчальних закладах, зовнішнього забезпечення якості вищої освіти та стандарти щодо агенцій із зовнішнього забезпечення якості вищої освіти.

Студентоцентрований підхід (Student-centered approach /Learner-centered approach): передбачає розроблення освітніх програм, які зосереджуються на результатах навчання, ураховують особливості пріоритетів особи, що навчається, ґрунтуються на реалістичності запланованого навчального навантаження, яке узгоджується із тривалістю освітньої програми. При цьому студенту надаються більші можливості щодо вибору змісту, темпу, способу та місця навчання.

Ступінь (Degree): офіційна кваліфікація, яка присуджується вищим навчальним закладом після успішного завершення відповідної навчальної програми. В накопичувальній кредитній системі програма завершується при накопиченні визначеної кількості кредитів, присуджених за досягнення певної сукупності результатів навчання.

Ступінь другого циклу (Second cycle degree): освітня кваліфікація, що присуджується вищим навчальним закладом / закладом вищої освіти після успішного завершення освітньої програми другого циклу вищої освіти за болонською класифікацією з тривалістю навчання 1-2 роки та навчальним навантаженням 60-120 кредитів ЄКТС. Ступінь другого циклу, який зазвичай називають магістерським, надається на основі отриманого раніше ступеня першого циклу або (у випадку інтегрованого ступеня) на основі третього освітнього рівня за Міжнародною стандартною класифікацією освіти.

Ступінь першого циклу (First cycle degree): освітня кваліфікація, що присуджується вищим навчальним закладом / закладом вищої освіти після успішного завершення освітньої програми першого циклу вищої освіти за болонською класифікацією з тривалістю навчання не менше 3-х років і навчальним навантаженням 180-240 кредитів ЄКТС. Ступінь першого циклу, який зазвичай називають бакалаврським, надається на основі третього освітнього рівня за Міжнародною стандартною класифікацією освіти.

Точки прив'язки (Reference points): індикатори, які забезпечують цілісність кваліфікацій, сукупностей результатів навчання. Використовуються проектом Тюнінг для означення галузей знань / предметних областей, для яких розробляються освітні програми різних рівнів.

Тривалість освітньої програми (Duration of study programme): стандартна кількість років, упродовж яких здобувач вищої освіти може виконати освітню програму. В Європейському просторі вищої освіти один навчальний рік вважається еквівалентним 60 кредитам ЄКТС.

Уміння (Skills): здатність застосовувати знання та розуміння для виконання завдань і розв'язання задач і проблем. Уміння поділяються на когнітивні (інтелектуально-творчі) і практичні на основі майстерності з використанням методів, матеріалів, інструкцій та інструментів.

Фахові (предметно-специфічні) компетентності (Subject specific competences): компетентності, які безпосередньо визначають специфіку (галузі знань / предметної області / спеціальності) освітньої програми та кваліфікацію випускника, забезпечують індивідуальність кожній освітній програмі. В Європейському просторі вищої освіти за проектом Тюнінг розробляються описи та переліки компетентностей, результатів навчання для галузей знань і спеціальностей.

Цикли (Cycles): всі європейські кваліфікації вищої освіти систематизовані за трьома освітніми циклами. Одним із завдань, визначених в Болонській декларації, є «прийняття системи на основі двох циклів, додипломного (бакалаврат) і післядипломного (магістратура)». Докторські дослідження розглядаються як третій цикл.

Якість вищої освіти (Quality in Higher Education): рівень здобутих особою знань, умінь, навичок, інших компетентностей, що відображає її компетентність відповідно до стандартів вищої освіти. Якість вищої освіти є ключовим поняттям Болонського процесу. З метою її забезпечення розроблено Рамку кваліфікацій Європейського простору вищої освіти (2005 р.), Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (2005 р.), утворено Європейську асоціацію забезпечення якості вищої освіти (2004 р.) та Європейський реєстр забезпечення якості вищої освіти.

Якість освітньої діяльності (Quality in education activities): рівень організації освітнього процесу у вищому навчальному закладі / закладі вищої освіти, що відповідає стандартам вищої освіти, забезпечує здобуття особами якісної вищої освіти та сприяє створенню нових знань.

Зміст курсу

Розділ 1. Особливості системи забезпечення якості вищої освіти в Україні і в Європейських країнах

Україна зробила свідомий вибір на користь загальноєвропейської інтеграції. Прийняття Закону України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII [2] відкриває перед вищою школою України широку перспективу удосконалення вищої освіти на новому історичному етапі розвитку суспільства. Особливе значення Закону має для активізації роботи з інтегрування в єдиний Європейський освітній простір. У Статті 74 (п. 2) цього Закону зазначено: «З метою розвитку міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти та інтеграції системи вищої освіти до світового освітнього простору держава сприяє: впровадженню механізму гарантії якості вищої освіти для створення необхідної взаємодовіри, гармонізації систем оцінювання якості вищої освіти України та Європейського простору вищої освіти; узгодженню Національної рамки кваліфікацій з рамкою кваліфікацій Європейського простору вищої освіти для забезпечення академічної та професійної мобільності та навчання протягом життя».

Перш, ніж розглянути основні положення Європейських стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості вищої освіти, доцільно зупинитися на системі забезпечення якості вищої освіти (Закону України «Про вищу освіту», стаття 16).

Згідно Закону України «Про вищу освіту» [2] існують два поняття:

- *якість вищої освіти* – сукупність якостей особи з вищою освітою, що відображає її професійну компетентність, ціннісну орієнтацію, соціальну спрямованість і обумовлює здатність задовольняти як особисті духовні і матеріальні потреби, так і потреби суспільства;

- *якість освітньої діяльності* – сукупність характеристик системи вищої освіти та її складових, яка визначає її здатність задовольняти встановлені і передбачені потреби окремої особи або суспільства.

Система забезпечення *якості вищої освіти* в Україні складається із:

1) системи забезпечення вищими навчальними закладами якості освітньої діяльності та якості вищої освіти (система внутрішнього забезпечення якості);

2) системи зовнішнього забезпечення якості освітньої діяльності вищих навчальних закладів та якості вищої освіти;

3) системи забезпечення якості діяльності Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти і незалежних установ оцінювання та забезпечення якості вищої освіти [2].

Система забезпечення вищими навчальними закладами *якості освітньої діяльності* та якості вищої освіти (*система внутрішнього забезпечення якості*) передбачає здійснення таких процедур і заходів:

- 1) визначення принципів та процедур забезпечення якості вищої освіти;
- 2) здійснення моніторингу та періодичного перегляду освітніх програм;
- 3) щорічне оцінювання здобувачів вищої освіти, науково-педагогічних і педагогічних працівників вищого навчального закладу та регулярне оприлюднення результатів таких оцінювань на офіційному веб-сайті вищого навчального закладу, на інформаційних стендах та в будь-який інший спосіб;
- 4) забезпечення підвищення кваліфікації педагогічних, наукових і науково-педагогічних працівників;
- 5) забезпечення наявності необхідних ресурсів для організації освітнього процесу, у тому числі самостійної роботи студентів, за кожною освітньою програмою;
- 6) забезпечення наявності інформаційних систем для ефективного управління освітнім процесом;
- 7) забезпечення публічності інформації про освітні програми, ступені вищої освіти та кваліфікації;
- 8) забезпечення ефективної системи запобігання та виявлення академічного плагіату у наукових працях працівників вищих навчальних закладів і здобувачів вищої освіти;
- 9) інших процедур і заходів [2].

Система забезпечення вищим навчальним закладом (ВНЗ) *якості освітньої діяльності* та якості вищої освіти (*система внутрішнього забезпечення якості*) за його поданням оцінюється Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти або акредитованими ним незалежними установами оцінювання та забезпечення якості вищої освіти на предмет її відповідності вимогам до системи забезпечення якості вищої освіти, що затверджуються Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти.

Система зовнішнього забезпечення якості освітньої діяльності ВНЗ та якості вищої освіти передбачає здійснення таких процедур і заходів:

- 1) забезпечення ефективності процесів і процедур внутрішнього забезпечення якості освітньої діяльності вищих навчальних закладів та якості вищої освіти;

2) забезпечення наявності системи проведення процедур зовнішнього забезпечення якості;

3) забезпечення наявності оприлюднених критеріїв прийняття рішень відповідно до стандартів та рекомендацій забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти;

4) налагодження доступного і зрозумілого звітування;

5) проведення періодичних перевірок діяльності систем забезпечення якості та механізмів роботи з отриманими рекомендаціями;

6) інших процедур і заходів [2].

Система забезпечення якості діяльності Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти і незалежних установ оцінювання та забезпечення якості вищої освіти передбачає здійснення таких процедур і заходів:

1) забезпечення наявності та ефективності процесів і процедур зовнішнього забезпечення якості вищої освіти;

2) забезпечення наявності достатніх і збалансованих ресурсів для здійснення процесів зовнішнього забезпечення якості вищої освіти;

3) забезпечення незалежності у діяльності Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти і незалежних установ оцінювання та забезпечення якості вищої освіти;

4) підзвітність;

5) інших процедур і заходів [2].

У «Методичних рекомендаціях щодо розроблення стандартів вищої освіти» (схвалено сектором вищої освіти Науково-методичної Ради МОН України, протокол від 29.03.2016 № 3), наведені вимоги до наявності системи внутрішнього забезпечення якості вищої освіти. У ВНЗ повинна функціонувати система забезпечення вищим навчальним закладом якості освітньої діяльності та якості вищої освіти (система внутрішнього забезпечення якості), яка передбачає здійснення таких процедур і заходів:

1) визначення принципів та процедур забезпечення якості вищої освіти;

2) здійснення моніторингу та періодичного перегляду освітніх програм;

3) щорічне оцінювання здобувачів вищої освіти, науково-педагогічних і педагогічних працівників вищого навчального закладу та регулярно оприлюднення результатів таких оцінювань на офіційному веб-сайті вищого навчального закладу, на інформаційних стендах та в будь-який інший спосіб;

4) забезпечення підвищення кваліфікації педагогічних, наукових і науково-педагогічних працівників;

5) забезпечення наявності необхідних ресурсів для організації освітнього процесу, у тому числі самостійної роботи студентів, за кожною освітньою програмою;

6) забезпечення наявності інформаційних систем для ефективного управління освітнім процесом;

7) забезпечення публічності інформації про освітні програми, ступені вищої освіти та кваліфікації;

8) забезпечення ефективної системи запобігання та виявлення академічного плагіату у наукових працях працівників вищих навчальних закладів і здобувачів вищої освіти;

9) інших процедур і заходів.

Система забезпечення вищим навчальним закладом якості освітньої діяльності та якості вищої освіти (система внутрішнього забезпечення якості) за поданням ВНЗ оцінюється Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти або акредитованими ним незалежними установами оцінювання та забезпечення якості вищої освіти на предмет її відповідності вимогам до системи забезпечення якості вищої освіти, що затверджуються Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти, та міжнародним стандартам і рекомендаціям щодо забезпечення якості вищої освіти.

Термін «якість» у вищій освіті європейських країн часто тлумачиться неоднозначно. Він широко вживається як свого роду скорочення, щоб представити різні розуміння того, з яких основних компонентів складається якість і якими повинні бути найкращі методи її забезпечення та гарантування.

Наприклад, проект Тюнінг [3] враховує, що загальним завданням усього сектора вищої освіти повинно бути створення, вдосконалення і гарантування для студента найкращої і найбільш відповідної потребам вищої освіти якості освіти. Різноманітні стратегії і різні дійові особи, які працюють на різних рівнях процесу, безумовно повинні бути залучені до процесу гарантування того, що якість в цьому загальному значенні досягнута. Однак, учасники проекту Тюнінг переконані, що у кінцевому рахунку відповідальність за розробку, підтримку в підвищенні якості вищої освіти лежить на університеті і його професорсько-викладацькому складі за участю студентів та інших зацікавлених сторін. Інші учасники і рівні відіграють важливу роль в стимулюванні і перевірці досягнень, але якщо викладачі і студенти не залучені глибоко, зацікавлено і розумно до розвитку і вдосконалення якості, зовнішні агенції зможуть виявити існування проблем,

але вони самі по собі не зможуть створити і впровадити програми забезпечення якості.

У Берлінському комюніке від 19 вересня 2003 року міністри країн-учасниць Болонського процесу доручили Європейській мережі із забезпечення якості вищої освіти (ЄМЗЯ) через її членів та у співпраці з Європейською Асоціацією університетів (ЄАУ), Європейською Асоціацією вищих навчальних закладів (ЄАВНЗ) та Європейським студентським міжнародним бюро (ЄСМБ) розробити «узгоджені стандарти, процедури та рекомендації із забезпечення якості»; «вивчити можливості створення надійної системи незалежних взаємних перевірок для агенцій та установ із забезпечення якості й/або надання акредитації і звітувати, через Групу підтримки Болонського процесу, перед міністрами у 2005 році про здійснену роботу». Міністри також попросили Європейську мережу із забезпечення якості вищої освіти врахувати «професійну компетентність інших асоціацій та мереж із забезпечення якості» [4].

ЄМЗЯ привітала цю можливість зробити вагомий внесок у створення європейського виміру у сфері забезпечення якості, тим самим сприяючи досягненню цілей Болонського процесу.

Багато різних організацій та зацікавлених груп долучились до цієї роботи. По-перше, у процесі були активно задіяні члени Європейської мережі із забезпечення якості вищої освіти. Вони брали участь у робочих групах, а складання звіту було важливим елементом у порядку денному Генеральних асамблей ЄМЗЯ у червні та листопаді 2004 року. По-друге, свій внесок зробили Європейська Асоціація університетів (ЄАУ), Європейська асоціація вищих навчальних закладів (ЄАВНЗ), Європейське студентське міжнародне бюро (ЄСМБ). Європейська Комісія теж долучилась до роботи і брала участь у регулярних засіданнях групи “С4”. По-третє, важливу роль в процесі підготовки звіту відіграла співпраця з іншими мережами, такими як Європейський акредитаційний консорціум (ЕАК/EUA) і Центрально- та Східноєвропейська мережа агенцій із забезпечення якості (ЦСЄ мережа/CEE Net-work). Зрештою, ЄМЗЯ та її партнери ефективно використали свої власні міжнародні контакти і досвід, і таким чином врахували широкий спектр позицій різних країн-учасниць цього процесу.

Забезпечення якості вищої освіти не є суто українською або європейською проблемою. В усьому світі зростає увага до якості та стандартів, що пояснюється швидким розвитком вищої освіти і, водночас, здороженням вартості освітніх послуг для держави і людей. Тому якщо Європа має намір здійснити свою мету і стати найбільш динамічною і інтелектуальною економікою у світі (Лісабонська Стратегія), то європейська

вища освіта буде зобов'язана продемонструвати, що вона серйозно ставиться до якості своїх освітніх програм і дипломів і має бажання запровадити заходи, які забезпечать і продемонструють цю якість. Нові ініціативи і вимоги, що зараз виникають як в Європі, так і поза її межами з огляду на таку інтернаціоналізацію вищої освіти, потребують відповідної реакції. Відданість всіх тих, хто розробляв ці пропозиції, свідчить про виникнення справжнього європейського виміру у сфері забезпечення якості, що має посилити привабливість всього того, що пропонує Європейський простір вищої освіти.

Певні фундаментальні принципи повинні регулювати всі аспекти цієї діяльності, а саме [4]:

- зацікавленість студентів і роботодавців, а також суспільства в цілому у високій якості вищої освіти;

- ключова важливість автономії закладів і установ, збалансована усвідомленням того, що автономія несе із собою дуже серйозну відповідальність;

- система зовнішнього забезпечення якості повинна відповідати своїй меті і не ускладнювати роботу навчальних закладів більше, ніж це необхідно для виконання цією системою своїх завдань.

Європейська мережа із забезпечення якості вищої освіти, до якої входять 40 країн, характеризується різноманітністю політичних систем, систем вищої освіти, соціокультурних і освітніх традицій, мов, прагнень і сподівань. Саме через це тут неможливо підходити до якості, стандартів і забезпечення якості з позицій одного монолітного рішення для всіх. З огляду на існуючі відмінності, які загально визначаються як одна із славетних рис Європи, у цьому звіті відмітається вузький, жорстко регламентуючий і надмірно деталізований підхід до стандартів. При формулюванні як стандартів, так і рекомендацій перевага віддається загальним принципам замість конкретних вимог. Вважається, що такий підхід може бути загально прийнятний на початковому етапі і активно сприятиме зближенню різних професійних спільнот, які складають Європейський простір вищої освіти. Загальні стандарти мають знайти широке сприйняття на національному рівні у більшості країн-учасниць Болонського процесу.

Стандарти і рекомендації щодо внутрішнього забезпечення якості, про які йтиметься далі, стосуються ключових питань у сфері якості та стандартів. Вони були створені для використання ВНЗ та агенціями із забезпечення якості, що діють в Європейському просторі вищої освіти.

Призначення цих стандартів і рекомендацій – надати допомогу і визначити орієнтири як для ВНЗ при розробці своїх власних систем забезпечення якості, так і для агенцій, які здійснюють незалежні перевірки.

Крім того, ці стандарти і рекомендації роблять свій внесок у створення спільної основи для діяльності як закладів освіти, так і агенцій із забезпечення якості. Проте в цьому немає жодного наміру нав'язати певну практику або розглядати запропоновані стандарти і рекомендації як жорстко регламентуючі і незмінні. У деяких країнах, що входять до ЄМЗЯ, міністерство освіти (або подібна за функціями установа) відповідає за деякі сфери, на які розповсюджуються ці стандарти і рекомендації. Там, де це має місце, міністерство (або подібна за функціями установа) повинно гарантувати наявність відповідного механізму забезпечення якості, який підлягає незалежним перевіркам.

Основні принципи стандартів і рекомендацій. Ці стандарти і рекомендації ґрунтуються на ряді основних принципів внутрішнього і зовнішнього забезпечення якості вищої освіти у Європейському просторі вищої освіти, а саме:

- ВНЗ несуть основну відповідальність за якість наданих ними освітніх послуг і за те, як ця якість забезпечується;

- інтереси суспільства щодо якості і стандартів вищої освіти мають бути захищені;

- потрібно розвивати і вдосконалювати якість освітніх програм в інтересах студентів та інших бенефіціарів вищої освіти на Європейському просторі вищої освіти;

- мають існувати ефективні та надійні організаційні структури, в межах яких ці академічні програми здійснюються та підтримуються;

- важливими є прозорість та використання зовнішньої фахової допомоги в процесах забезпечення якості;

- створення культури якості у ВНЗ має отримати всіляку підтримку;

- необхідно розробити процеси, за допомогою яких ВНЗ зможуть демонструвати свою відкритість та підзвітність, включаючи підзвітність за державні і приватні інвестиції;

- забезпечення якості, яке гарантує відкритість та підзвітність, повністю сумісне із процесами забезпечення якості задля підвищення ефективності роботи ВНЗ;

- ВНЗ мають демонструвати свою якість як на національному, так і на міжнародному рівні;

- процеси, які застосовуються, не повинні обмежувати різноманіття та стримувати нововведення.

Призначення стандартів і рекомендацій:

- покращувати освіту, яку студенти отримують у ВНЗ Європейського простору вищої освіти;

- допомагати ВНЗ забезпечувати і підвищувати якість своєї діяльності і через якість стверджувати свої права на автономію;
- визначити основу діяльності агенцій із забезпечення якості вищої освіти;
- зробити зовнішнє забезпечення якості більш прозорим і зрозумілим для всіх, хто бере в цьому участь.

Мета стандартів і рекомендацій:

- стимулювати розвиток ВНЗ, котрі підтримують активну дослідницьку та освітню діяльність;
- стати джерелом допомоги для ВНЗ та інших відповідних установ у створенні своєї власної культури забезпечення якості;
- інформувати вищі навчальні заклади, студентів, працедавців та інші зацікавлені сторони про процеси, що відбуваються у вищій освіті, та про результати у цій галузі, а також підвищувати рівень їхніх очікувань;
- сприяти створенню спільної системи поглядів щодо надання вищої освіти та забезпечення її якості в межах Європейського простору вищої освіти.

Зовнішнє забезпечення якості. Стандарти і рекомендації передбачають важливу роль для зовнішнього забезпечення якості, форми якого є різними в залежності від освітньої системи. Це можуть бути різні типи оцінювання закладу в цілому; оцінювання освітніх програм або навчальних програм з окремих предметів; акредитація на рівні освітньої програми, повного курсу або закладу в цілому; а також комбінація різних типів перевірки. Загальна ефективність різних форм зовнішнього оцінювання у значній мірі залежить від наявності чітко виписаної стратегії внутрішнього забезпечення якості, яка має конкретні цілі, а також від застосування освітніми закладами механізмів і методів, які забезпечують досягнення зазначених цілей.

Зовнішні агенції можуть здійснювати оцінку якості освіти з цілого ряду причин, включаючи: захист національних академічних стандартів вищої освіти; акредитацію програм та/або закладів; захист користувачів; забезпечення громадськості перевіреною інформацією (якісною і кількісною) про програми навчання та освітні заклади; вдосконалення та підвищення якості. Процеси, які здійснюють агенції із зовнішнього забезпечення якості, залежатимуть від їхніх цілей і запланованих результатів. Процедури, що їх застосовують агенції, які зосереджуються на підвищенні якості, можуть відрізнитись від тих, які передбачають, в першу чергу, серйозний «захист споживача» випускників ВНЗ.

Можна назвати деякі загальні принципи зразкового досвіду, на яких базуються процеси зовнішнього забезпечення якості:

- необхідно поважати автономію закладу;
- процеси зовнішнього забезпечення якості мають, в першу чергу, служити інтересам студентів та інших зацікавлених сторін, наприклад, представників ринку праці;
- необхідно, де це можливо, використовувати результати власної діяльності закладів із внутрішнього забезпечення якості.

Так звані «рекомендації» надають додаткову інформацію про зразковий досвід і в деяких випадках більш детально пояснюють значення та важливість стандартів. Хоча рекомендації і не є частиною самих стандартів, стандарти потрібно розглядати у поєднанні з ними [4].

Система взаємної перевірки для агенцій із забезпечення якості. Сфера зовнішнього забезпечення якості у вищій освіті Європи є відносно молодою. Але той факт, що в останні роки посилилась увага до збільшення довіри до роботи агенцій шляхом внутрішнього та зовнішнього забезпечення якості їхньої роботи, свідчить про зростаючу зрілість цієї сфери. Семінар Європейської мережі із забезпечення якості, який проходив у лютому 2003 року в м. Сітхес (Іспанія), був присвячений темі забезпечення якості агенцій.

Пропонуються наступні основні принципи циклічних перевірок:

- Агенції із зовнішнього забезпечення якості, які створені і офіційно визнані державою-учасницею Болонського процесу як національні агенції, повинні зазвичай проходити незалежну перевірку в межах своєї країни, навіть якщо вони здійснюють свою діяльність за її межами, тим самим стверджуючи принцип субсидіарності. З іншого боку, такі європейські національні агенції можуть обрати перевірку, що її організовано Європейською мережею із забезпечення якості, замість внутрішньої перевірки у своїй країні. Перевірки агенцій повинні включати оцінку того, чи агенції відповідають Європейським стандартам для агенцій із зовнішнього забезпечення якості;

- Агенції, які не були створені і офіційно визнані у країні-учасниці Болонського процесу, можуть за власною ініціативою пройти перевірку на відповідність Європейським стандартам для агенції із зовнішнього забезпечення якості;

- такі перевірки включають самооцінювання, роботу незалежної комісії експертів та опублікування звіту.

Зовнішня перевірка, як правило, ініціюється на рівні держави чи агенції. Тому очікується, що перевірки агенцій впливатимуть із державних

правил або внутрішніх процесів забезпечення якості, встановлених агенцією. Загальний опис процесу зовнішньої перевірки агенції наведений у [4].

У травні 2015 року Конференцією Міністрів, відповідальних за освіту у Європі, була ухвалена нова редакція Стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG) [5], які поділені на три частини: 1) внутрішній контроль якості; 2) зовнішній контроль якості; 3) агенцій із забезпечення якості. Слід зазначити, що ці три частини нерозривно взаємопов'язані і сумісно утворюють підґрунтя систему забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти. Всі три складові цієї системи взаємно доповнюють один одного в вищих навчальних закладах, а також в установах, а тому їх слід розглядати як єдине ціле.

Таким чином, Європейські стандарти забезпечення якості у вищій освіті розбиті на три частини: внутрішнього забезпечення якості у вищих навчальних закладах; зовнішнього забезпечення якості вищої освіти; забезпечення якості у діяльності агенцій із зовнішнього забезпечення якості.

У межах даного тренінг-курсу, розглядаються лише питання внутрішнього забезпечення якості у вищих навчальних закладах на основі матеріалів, викладених у [4, 5].

Контрольні питання та завдання за розділом 1

1. Які основні процедури, інструменти та критерії в межах системи забезпечення якості вищої освіти характерні для України?
2. Яким чином співвідносяться між собою системи забезпечення якості вищої освіти в Україні та країнах ЄС?
3. Проаналізуйте сучасну систему забезпечення якості вищої освіти в Україні і визначте проблеми, які виникають при її реалізації у конкретних вищих навчальних закладах?
4. Проаналізуйте існуючу систему забезпечення якості вищої освіти на прикладі Вашого вищого навчального закладу та запропонуйте шляхи щодо її удосконалення?
5. Виконайте SWOT-аналіз системи внутрішнього забезпечення якості вищої освіти у Вашому ВНЗ.

Розділ 2. Європейські стандарти і рекомендації щодо внутрішнього забезпечення якості у вищих навчальних закладах

2.1. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (2006)

✓ Політика вищого навчального закладу і процедури забезпечення якості

Стандарт. ВНЗ повинні визначити політику і пов'язані з нею процедури, які б забезпечували якість і стандарти їхніх освітніх програм та дипломів. Вони також мають відкрито заявити про свої наміри створити таку атмосферу і практику, які б визнавали важливість якості та її забезпечення. Задля досягнення такої мети, навчальні заклади мають розробити і втілювати стратегію постійного підвищення якості. Стратегія, політика і процедури повинні мати офіційний статус і бути доступними для широкого загалу. Вони також повинні передбачити участь студентів і інших зацікавлених сторін у процесі забезпечення якості.

Рекомендації. Офіційно визначені політика і процедури забезпечують загальну структуру, в межах якої вищі навчальні заклади можуть розробляти свою систему забезпечення якості і відслідковувати її ефективність. Політика і процедури також сприяють визнанню з боку громадськості права закладу на автономію. Політика містить заяви про наміри та основні засоби, за допомогою яких вони будуть досягнуті. Процедурні рекомендації можуть дати більш детальну інформацію про шляхи втілення політики і служать корисним орієнтиром для тих, хто має знати про практичні аспекти здійснення процедур. Очікується, що програмна заява включатиме: 1) відношення між викладанням та науково-дослідною роботою у закладі; 2) стратегію закладу щодо якості і стандартів; 3) організацію системи забезпечення якості; 4) відповідальність кафедр, шкіл, факультетів та інших організаційних одиниць та осіб за забезпечення якості; 5) залучення студентів до забезпечення якості; 6) способи втілення політики, її моніторингу та перегляду. Створення та функціонування Європейського простору вищої освіти принципово залежить від того, чи зможуть навчальні заклади на всіх рівнях своєї організації забезпечити таку ситуацію, коли їхні навчальні заклади матимуть чітко визначені результати навчання, які мають бути досягнуті; від готовності, бажання і здатності персоналу забезпечити викладання та створити такі умови, які б допомогли студентам досягти цих результатів; а також від наявності повного, вчасного і відчутного визнання внеску у здійснювану роботу тієї частини персоналу, яка демонструє видатну

майстерність, якісні фахові знання, відданість справі. Всі вищі навчальні заклади повинні прагнути вдосконалити й покращити освіту, яку вони пропонують своїм студентам.

✓ **Затвердження, моніторинг та періодичний перегляд навчальних (освітніх) програм і дипломів**

Стандарт. Навчальні заклади повинні мати офіційний механізм затвердження, періодичного перегляду та моніторингу своїх освітніх програм і дипломів.

Рекомендації. Довіра до вищої освіти з боку студентів та інших зацікавлених сторін виникає та підтримується, скоріш за все, завдяки ефективній діяльності із забезпечення якості освіти, яка гарантує ретельність у розробці освітніх програм, регулярність моніторингу і періодичність перегляду цих програм, забезпечуючи тим самим їхню актуальність та попит на них. Передбачається, що забезпечення якості програм включатиме: 1) розробку й публікацію чітко сформульованих очікуваних навчальних результатів; 2) уважне ставлення до побудови освітньо-кваліфікаційної програми – переліку дисциплін та їхньої організації і змісту; 3) особливі вимоги до різних форм навчання (наприклад, денної, вечірньої, заочної форм, дистанційного навчання, навчання за допомогою електронних ресурсів), а також до різних типів вищої освіти (наприклад, академічної, професійно-технічної, професійної); 4) наявність відповідних навчальних ресурсів; 5) формальні процедури затвердження освітніх програм органом, який не здійснює викладання за цією програмою; 6) моніторинг успішності та досягнень студентів; 7) регулярний періодичний перегляд освітніх програм (за участі також зовнішніх експертів); 8) регулярне спілкування з працедавцями, представниками ринку праці та іншими відповідними організаціями; 8) участь студентів у діяльності із забезпечення якості навчання.

✓ **Оцінювання студентів**

Стандарт. Оцінювання студентів передбачає послідовне використання оприлюднених критеріїв, правил і процедур.

Рекомендації. Оцінювання студентів – це один з найважливіших елементів вищої освіти. Результати оцінювання мають значний вплив на майбутні кар'єри студентів. Тому важливо, щоб оцінювання завжди проводилося професійно, і при цьому бралися до уваги існуючі знання про процеси тестування та екзаменаційні процеси. Оцінювання також дає важливу інформацію навчальним закладам про ефективність викладання та

підтримки студентів. Очікується, що процедури оцінювання студентів:

- 1) будуть розроблені як такі, що здатні визначити, в якій мірі досягнуті заплановані навчальні результати та інші цілі програми;
- 2) відповідатимуть своєму призначенню, тобто забезпечуватимуть діагностичний, поточний або підсумковий контроль;
- 3) матимуть чіткі й оприлюднені критерії виставлення оцінок;
- 4) здійснюватимуться людьми, котрі розуміють роль оцінювання у набутті студентами знань і вмінь, які пов'язані з їхньою майбутньою кваліфікацією;
- 5) де можливо, не покладатимуться на судження лише одного екзаменатора;
- 6) братимуть до уваги всі можливі наслідки екзаменаційних правил;
- 7) матимуть чіткі правила, які регулюють випадки відсутності студента через хворобу чи інші поважні обставини;
- 8) гарантуватимуть належну безпеку процесу тестування і його відповідність до задекларованих навчальним закладом процедур;
- 9) підлягатимуть адміністративним перевіркам, які встановлюватимуть точність здійснення виписаних процедур.

Крім того, студенти мають бути чітко поінформовані про стратегію оцінювання, яка застосовується щодо їхньої освітньої програми; про те, які екзамени чи інші методи оцінювання будуть застосовані до них; чого від них очікують; а також про те, які критерії будуть використані при оцінюванні їхньої успішності.

✓ **Забезпечення якості викладацького складу**

Стандарт. Навчальні заклади повинні мати у своєму розпорядженні певні процедури і критерії, які б засвідчували, що викладачі, які працюють із студентами, мають відповідну кваліфікацію і високий фаховий рівень для здійснення своїх службових обов'язків. Ті, хто здійснюють зовнішню перевірку навчального закладу, мають про них знати і оцінити їх у кінцевому звіті про перевірку.

Рекомендації. Викладачі являють собою найважливіший навчальний ресурс, доступний для більшості студентів. Важливо, щоб викладачі прекрасно знали і розуміли свій предмет; мали необхідні вміння і досвід для того, щоб ефективно передавати студентам свої знання і розуміння предмету в різних ситуаціях навчання; а також щоб вони мали доступ до інформації про те, як інші оцінюють їхню роботу. Навчальні заклади повинні використовувати такі процедури відбору та призначення на посаду, які дозволяють пересвідчитись у тому, що новий викладач обов'язково має щонайменше базовий рівень компетентності. Для викладачів повинні створюватись умови і можливості для вдосконалення фахової майстерності, а також атмосфера, в якій вони цінують свої професійні вміння. Навчальні заклади мають надавати слабким викладачам можливість удосконалити свої

професійні вміння до прийняттого рівня, але також мати механізми усунення з посад тих викладачів, які продовжують демонструвати свою професійну нездатність.

✓ **Навчальні ресурси та підтримка студентів**

Стандарт. Навчальні заклади повинні гарантувати, що наявні ресурси, які забезпечують навчальний процес, є достатніми і відповідають змісту тих програм, які пропонує заклад.

Рекомендації. Окрім своїх викладачів, студенти покладаються на цілий спектр ресурсів, які допомагають їхньому навчанню. Ці ресурси включають як бібліотеки і комп'ютери, так і індивідуальну допомогу різного роду консультантів. Навчальні ресурси та інші механізми підтримки повинні бути легкодоступними для студентів, розробленими з урахуванням їхніх потреб і здатними реагувати на відгуки від тих, хто ними користується. Заклади повинні постійно відслідковувати, переглядати і вдосконалювати ефективність служб підтримки, доступних для студентів.

✓ **Інформаційні системи**

Стандарт. Навчальні заклади повинні гарантувати, що вони збирають, аналізують і використовують відповідну інформацію для ефективного управління своїми освітніми програмами та іншою діяльністю.

Рекомендації. Самопізнання – це відправна точка для ефективного забезпечення якості. Важливо, щоб навчальні заклади володіли засобами збору й аналізу інформації про свою власну діяльність. Без цього вони не знатимуть, що працює добре, а що потребує уваги, або ж про результати інноваційної діяльності. Інформаційна система, яка забезпечує моніторинг якості і відповідає потребам конкретного навчального закладу, залежатиме до певної міри від місцевих умов, але очікується, що вона щонайменше відобразатиме: 1) досягнення студентів та показники їхньої успішності; 2) можливості випускників влаштуватися на роботу/результати працевлаштування; 3) задоволення студентів освітніми програмами, які вони виконують; 4) ефективність роботи викладачів; 5) характер студентського складу; 6) наявні навчальні ресурси та їхню вартість; 7) ключові показники діяльності цього навчального закладу. Навчальним закладам варто також порівнювати себе із подібними закладами, що діють на теренах Європейського простору вищої освіти та поза його межами. Це дозволяє скласти про себе більш повне уявлення і дізнатись про інші засоби поліпшення якості діяльності закладу.

✓ **Публічність інформації**

Стандарт. Навчальні заклади повинні регулярно публікувати найсвіжішу, неупереджену й об'єктивну інформацію – як кількісну, так і якісну – про навчальні програми і кваліфікації, котрі вони пропонують.

Рекомендації. При виконанні своєї суспільної ролі вищі навчальні заклади несуть відповідальність за надання інформації про пропоновані програми, очікувані результати, кваліфікації, котрі вони присвоюють, використані процедури викладання, навчання та оцінювання знань, а також про навчальні можливості, які доступні студентам. Оприлюднена інформація може також включати відгуки від колишніх студентів та інформацію про їхнє працевлаштування, а також характеристику студентського складу, який проходить навчання. Ця інформація повинна бути точною, неупередженою, об'єктивною і доступною, вона не повинна використовуватися лише як маркетинговий інструмент. Заклад повинен перевіряти, чи відповідає вона його власним сподіванням стосовно неупередженості та об'єктивності. Зовнішня перевірка, як правило, ініціюється на рівні держави чи агенції. Тому очікується, що перевірки агенцій впливатимуть із державних правил або внутрішніх процесів забезпечення якості, встановлених агенцією. Загальний опис процесу зовнішньої перевірки агенції наведений у [4].

2.2. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (2015)

На відміну від попередньої редакції стандартів і рекомендацій від 2006 року, яка містила 7 вищенаведених стандартних пунктів (процесів) внутрішнього забезпечення якості [4], нова редакція Стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG) містить 10 стандартних процесів внутрішнього забезпечення якості [5].

✓ **Політика забезпечення якості**

Стандарт: Навчальні заклади повинні мати оприлюднену політику забезпечення якості, яка буде частиною їхнього стратегічного управління. Внутрішні сторони повинні розробляти і втілювати цю політику через належні структури і процеси, залучаючи при цьому зовнішні сторони.

Рекомендації: Політика і відповідні їй процеси є основою злагодженої інституційної системи забезпечення якості, яка формує цикл безперервного вдосконалення і сприяє підзвітності навчального закладу. Вона підтримує розвиток культури якості, в межах якої всі внутрішні сторони беруть на себе відповідальність за якість і долучаються до забезпечення якості на всіх

рівнях установи. З метою сприяння цьому процесу політика повинна мати офіційний статус і бути доступною для широкого загалу. Політика забезпечення якості є найбільш ефективною, коли відображає зв'язок між науково-дослідною роботою та навчанням і викладанням, а також враховує як національний контекст, в якому працює навчальний заклад, так і його інституційний контекст і стратегічний підхід. Така політика підтримує: 1) організацію системи забезпечення якості; 2) факультети, школи, кафедри й інші структурні підрозділи, а також керівництво, окремих викладачів та студентів у тому, щоб вони брали на себе відповідальність за забезпечення якості; 3) академічну чесність і свободу, пильнуючи вияви академічного шахрайства; 4) запобігання будь-яким проявам нетолерантності чи дискримінації проти студентів або викладачів; 5) залучення зовнішніх сторін до забезпечення якості. Політика переноситься на практику через низку процесів внутрішнього забезпечення якості, які уможливають участь різних сторін у межах установи. Шляхи впровадження, моніторингу та перегляду політики залишаються на розсуд навчального закладу. Політика забезпечення якості також охоплює будь-які аспекти діяльності навчального закладу, що передоручаються за контрактом чи виконуються іншими сторонами.

✓ Розробка та затвердження програм

Стандарт: Навчальні заклади повинні мати процедури розробки і затвердження своїх програм. Програми мають бути розроблені відповідно до встановлених цілей і очікуваних навчальних результатів. Кваліфікація, що здобувається внаслідок опанування програми, повинна бути чітко сформульована і роз'яснена, а також відповідати належному рівню в національній кваліфікаційній рамці вищої освіти і, відповідно, в Рамці кваліфікацій Європейського простору вищої освіти.

Рекомендації: Навчальні програми лежать в основі освітньої місії вищих навчальних закладів. Вони надають студентам академічні знання та навички, зокрема такі, що мають широке застосування, сприяючи особистісному розвитку студентів і їхнім майбутнім кар'єрам. Програми: 1) розробляються відповідно до загальних програмних цілей, співзвучних стратегії навчального закладу, та мають чітко зазначені очікувані навчальні результати; 2) розробляються за участю студентів та інших зацікавлених сторін; 3) розробляються із залученням зовнішніх експертів та орієнтирів; 4) відображають чотири мети вищої освіти відповідно до Ради Європи (див. «Сфера дії та ключові поняття»); 5) уможливають плавне навчальне просування студента; 6) зазначають очікуване робоче навантаження студента, наприклад, за моделлю Європейської системи переведення і

накопичення кредитів (ECTS); 7) містять, де доречно, структуровану інформацію про можливості проходження практики (маються на увазі стажування та інші етапи програми, що проходяться не в навчальному закладі та дозволяють студенту здобути досвід у сфері, пов'язаній із освітньою програмою); 8) підлягають формальній процедурі інституційного затвердження.

✓ Студентоцентричне навчання, викладання та оцінювання

Стандарт: Навчальні заклади повинні забезпечувати таке викладання програм, що заохочує студентів до активної участі у творенні навчального процесу, і таке оцінювання студентів, що відображає цей підхід.

Рекомендації: Студентоцентричне навчання і викладання відіграє важливу роль у стимулюванні студентської мотивації, саморефлексії та залучення в навчальний процес. Це вимагає ретельної розробки структури і способу подачі навчальних програм та оцінювання результатів. Втілення студентоцентричного навчання і викладання передбачає: 1) повагу й увагу до розмаїтості студентів та їхніх потреб, уможливаючи гнучкі навчальні траєкторії; 2) застосування різних способів подачі матеріалу, де це доречно; 3) гнучке використання різноманітних педагогічних методів; 4) регулярне оцінювання і коригування способів подачі матеріалу та педагогічних методів; 5) заохочення в учня почуття незалежності водночас із забезпеченням належного наставництва і підтримки з боку викладача; 6) розвиток взаємоповаги у стосунках учня і викладача; 7) наявність належних процедур реагування на студентські скарги. Враховуючи важливість оцінювання для навчального просування студентів та для їхніх майбутніх кар'єр, процедури забезпечення якості оцінювання мають спиратися на такі орієнтири: 1) викладачі обізнані з наявними методами екзаменування та контролю знань і одержують підтримку в розвитку своїх навичок у цій сфері; 2) критерії та методи оцінювання, а також критерії виставлення оцінок оприлюднюються заздалегідь; 3) оцінювання дозволяє студентам продемонструвати, наскільки вони досягли запланованих навчальних результатів (студенти одержують зворотний зв'язок, який за потреби супроводжується порадами щодо навчального процесу); 4) де можливо, оцінювання здійснюється більш ніж одним екзаменатором; 5) правила оцінювання передбачають можливість врахування пом'якшуючих обставин; 6) оцінювання послідовно і справедливо застосовується до всіх студентів та проводиться відповідно до встановлених процедур; 7) існує формальна процедура подання апеляцій із боку студентів.

✓ **Зарахування, навчання, визнання кваліфікацій і сертифікація студентів**

Стандарт: Навчальні заклади повинні систематично застосовувати заздалегідь визначені та оприлюднені правила щодо всіх фаз студентського циклу, як то зарахування, навчання, визнання кваліфікацій і сертифікація студентів.

Рекомендації: Забезпечення умов і підтримки, необхідних для просування студентів у їхній академічній кар'єрі, відповідає інтересам окремих студентів, програм, навчальних закладів і систем. Принципово важливо визначити доцільні процедури зарахування, визнання кваліфікацій і випуску студентів, особливо коли студенти є мобільними в межах та поміж системами вищої освіти. Важливо, щоб політика доступу, процеси та критерії зарахування втілювалися послідовно і прозоро. Зарахування має супроводжуватися офіційним ознайомленням студентів із навчальним закладом та програмою. Заклади повинні запровадити процеси й інструменти збору, моніторингу та використання інформації щодо навчальних успіхів студентів. Справедливе визнання кваліфікацій вищої освіти та попередніх етапів навчання, в тому числі визнання неофіційної і неформальної освіти, є важливою умовою для забезпечення навчальних досягнень студентів та стимулювання їхньої мобільності. Належні процедури визнання кваліфікацій спираються на такі засади: 1) практика навчального закладу щодо визнання здобутих кваліфікацій відповідає принципам Лісабонської конвенції про визнання кваліфікацій; 2) навчальний заклад співпрацює з іншими установами, агенціями із забезпечення якості та національним центром ENIC/NARIC (Європейська мережа інформаційних центрів/Національний інформаційний центр визнання кваліфікацій) із метою забезпечення узгодженої системи визнання кваліфікацій по всій країні.

Закінчення навчального закладу є кульмінацією періоду навчання студентів. Студенти мають одержати офіційні документи, що описують здобуту ними кваліфікацію, зокрема досягнуті навчальні результати, а також контекст, рівень, зміст і статус навчальної програми, що прослуховувалася та була успішно завершена.

✓ **Викладацький склад**

Стандарт: Навчальні заклади повинні пересвідчуватися в компетентності своїх викладачів. Вони мають застосовувати справедливі та прозорі процедури набору і розвитку викладацького складу.

Рекомендації: Викладачі відіграють ключову роль у створенні якісного досвіду для студентів та забезпеченні умов для набуття ними знань,

компетенцій і навичок. Урізноманітнення студентського складу і підвищення уваги до навчальних результатів вимагають студентоцентричного підходу до навчання і викладання, в результаті чого роль викладача також змінюється. Вищі навчальні заклади несуть основну відповідальність за якість своїх викладачів та створення для них сприятливого середовища, що дозволить їм ефективно виконувати свою роботу. В такому середовищі: 1) встановлюються та дотримуються чіткі, прозорі і справедливі процедури набору працівників, а також діють такі умови працевлаштування, в межах яких визнається важливість викладацької діяльності; 2) існують можливості та стимули для професійного розвитку викладацького складу; 3) заохочується наукова діяльність задля посилення зв'язку між освітою та дослідженнями; 4) заохочується застосування інноваційних методів викладання та нових технологій.

✓ **Навчальні ресурси та підтримка студентів**

Стандарт: Навчальні заклади повинні мати достатнє фінансування навчальної і викладацької діяльності та забезпечувати наявність адекватних і загальнодоступних навчальних ресурсів та підтримки студентів.

Рекомендації: З метою створення належного освітнього досвіду навчальні заклади забезпечують низку ресурсів, що сприяють навчанню студентів. До них можуть належати як фізичні ресурси, такі як бібліотеки, навчальне обладнання та інформаційно-технологічна інфраструктура, так і підтримка з боку тьюторів, наставників та інших консультантів. Підтримка студентів відіграє особливо важливу роль у сприянні мобільності студентів у межах та поміж системами вищої освіти. У процесі виділення, планування та забезпечення навчальних ресурсів і підтримки студентів мають враховуватися потреби розмаїтого студентського складу (студенти зрілого віку, студенти з частковим навантаженням, працевлаштовані студенти, міжнародні студенти, студенти з обмеженими можливостями), а також перехід до студентоцентричного навчання та гнучких методів навчання і викладання. Підтримка студентів і матеріально-технічне забезпечення можуть бути організовані в різний спосіб залежно від контексту установи. Проте система внутрішнього забезпечення якості повинна гарантувати, що всі ресурси відповідають зазначеним цілям та є загальнодоступними, і що всі студенти інформовані про наявність відповідних послуг. Працівники служби підтримки та адміністративної служби відіграють ключову роль у забезпеченні підтримки студентів, тому вони повинні мати належну кваліфікацію та доступ до можливостей професійного розвитку.

✓ Управління інформацією

Стандарт: Навчальні заклади повинні збирати, аналізувати та використовувати необхідну інформацію для ефективного управління своїми програмами та іншими видами діяльності.

Рекомендації: Надійні дані необхідні для прийняття обґрунтованих рішень та для розуміння, що працює належним чином, а що потребує уваги. Ефективні процеси збору та аналізу інформації про навчальні програми та інші види діяльності є частиною системи внутрішнього забезпечення якості. Характер зібраної інформації певною мірою залежить від типу та місії навчального закладу. Зокрема інтерес становлять такі дані: 1) ключові показники ефективності; 2) інформація про студентський склад; 3) досягнення студентів, показники їхньої успішності та відсіювання; 4) рівень задоволеності студентів своїми програмами; 5) доступні навчальні ресурси та послуги з підтримки студентів; 6) кар'єрні траєкторії випускників. Можуть використовуватися різні методи збору інформації. Важливо, щоб студенти та співробітники брали участь у наданні та аналізі інформації, а також плануванні подальшої діяльності.

✓ Публічна інформація

Стандарт: Навчальні заклади повинні оприлюднювати чітку, точну, об'єктивну, актуальну і доступну інформацію про свою діяльність, зокрема про свої програми.

Рекомендації: Інформація про діяльність навчальних закладів є корисною для потенційних і поточних студентів, випускників, інших зацікавлених сторін та широкого загалу. Відповідно, навчальні заклади мають надавати інформацію про свою діяльність, зокрема про програми, які вони пропонують, критерії відбору на ці програми, очікувані навчальні результати, кваліфікації, які вони присвоюють, застосовувані процедури викладання, навчання та оцінювання, показники успішності, навчальні можливості, доступні студентам, та інформацію про працевлаштування випускників.

✓ Поточний моніторинг і періодичний перегляд програм

Стандарт: Навчальні заклади повинні моніторити і періодично переглядати свої програми, забезпечуючи їхню відповідність зазначеним цілям, а також потребам студентів і суспільства. В результаті такого перегляду має відбуватися безперервне вдосконалення програм. Про будь-які зміни, заплановані чи втілені внаслідок цього процесу, слід повідомляти всім зацікавленим сторонам.

Рекомендації: Регулярний моніторинг, перегляд і доопрацювання навчальних програм проводяться з метою забезпечення належного рівня освітніх послуг та створення сприятливого й ефективного навчального середовища для студентів. Цей процес передбачає оцінювання таких параметрів: 1) зміст програми у світлі найновіших досліджень у відповідній галузі з метою забезпечення актуальності програми; 2) зміна потреб суспільства; 3) робоче навантаження, навчальні досягнення та успішність студентів; 4) ефективність процедур оцінювання студентів; 5) очікування, потреби та задоволеність студентів щодо програми; 6) навчальне середовище і служба підтримки студентів та їхня відповідність цілям програми. Програми регулярно переглядаються та доопрацьовуються за участю студентів та інших зацікавлених сторін. Зібрана інформація аналізується, і програму адаптують задля забезпечення її актуальності. Навчальний заклад оприлюднює характеристики доопрацьованої програми.

✓ Циклічне зовнішнє забезпечення якості

Стандарт: Навчальні заклади повинні на циклічній основі проходити процес зовнішнього забезпечення якості відповідно до «Стандартів і рекомендацій».

Рекомендації: Зовнішнє забезпечення якості, здійснюване в різних формах, дозволяє контролювати ефективність процесів внутрішнього забезпечення якості навчальних закладів, стимулювати вдосконалення та відкривати нові ракурси. Воно також є джерелом інформації, яка може запевнити навчальний заклад та громадськість у якості діяльності установи. Навчальні заклади беруть участь у циклічному процесі зовнішнього забезпечення якості, що враховує, де це доречно, вимоги законодавчого контексту, в межах якого працюють ці установи. Відповідно, залежно від контексту, зовнішнє забезпечення якості може набувати різних форм та зосереджуватися на різних організаційних рівнях (як то програма, факультет або навчальний заклад). Забезпечення якості – це безперервний процес, що не завершується після одержання зовнішнього зворотного зв'язку, написання звіту чи організації подальших процесів у навчальному закладі. Відповідно, установи мають враховувати результати, досягнуті після попередньої фази зовнішнього забезпечення якості, під час підготовки до наступної.

Особливий інтерес представляє досвід зарубіжних університетів-партнерів за проектом. Як приклад, у Додатку 1 наводяться дані щодо системи якості вищої освіти в Ягеллонському університеті (Краков, Республіка Польща) [6].

Контрольні питання та завдання за розділом 2

1. Які переваги та ризики впровадження Європейських стандартів і рекомендацій в умовах України?
2. Як на Вашу думку нова редакція Європейських стандартів і рекомендацій сприяє підвищенню системи внутрішнього забезпечення якості вищої освіти?
3. Проаналізуйте систему внутрішнього забезпечення якості вищої освіти у європейських університетах (на прикладі Ягеллонського університету, Краків, Польща) та запропонуйте шляхи її впровадження в умовах Вашого вищого навчального закладу?
4. Як, на Вашу думку, існуюча система внутрішнього забезпечення якості вищої освіти в Україні відповідає вимогам стандартів і рекомендацій ЄС?

Розділ 3. Принципи забезпечення якості вищої освіти на рівні освітніх програм

Специфічне завдання проекту Тюнінг [3] полягає в створенні спільного розуміння і відповідних засобів для університетів для розробки, підтримки і впровадження систем забезпечення якості програм вищої освіти в широкому європейському контексті. Проект Тюнінг приділяє увагу на забезпечення якості на рівні освітніх програм, узгодженню освітніх структур та навчальних програм на основі різноманіття та автономності.

Згідно ідей Болонського процесу, кожна програма повинна бути важливою для суспільства, спрямованою на працевлаштування, готуючою до суспільного життя, визнаною науковим співтовариством, достатньо прозорою і порівнянною, щоб полегшити мобільність і визнання. До того ж, вона повинна бути зрозумілою, цінуватися і вважатися достатньо привабливою для того, щоб сподобатись значній кількості хороших студентів, будь-то на національному, чи міжнародному рівні.

Методологія проекту Тюнінг. В рамках цього проекту розроблено методологію переосмислення освітніх програм та внесення до них змін, щоб зробити їх порівнянними за такими напрямками:

- 1) загальні компетентності або універсальні навички та уміння;
- 2) фахові компетентності;
- 3) роль ЄКТС як накопичувальної системи [8];
- 4) підходи до навчання, викладання та оцінювання;

5) роль підвищення якості в начальному процесі (особлива увага до систем, які базуються на внутрішній інституціональній культурі забезпечення якості).

Крім того, в рамках проекту Тюнінг було створено модель для розробки, впровадження та забезпечення виконання освітніх програм, які пропонуються ВНЗ або спільно двома чи більше ВНЗ. Було визначено такі основні кроки процесу розробки освітньої програми (місцевої чи інтегрованої):

1. Відповідність основним умовам: Чи визначена суспільна потреба в цій програмі на регіональному (національному, міжнародному) рівні? Чи зроблено це на основі консультацій з зацікавленими сторонами – роботодавцями, фахівцями та професійними організаціями?

2. Визначення профілю на здобуття ступеню;

3. Опис цілей програми, а також кінцевих результатів навчання (в термінах знань, розуміння, здатностей, навичок і умінь), яких необхідно досягати;

4. Визначення загальних та фахових компетентностей, які повинні досягнути в програмі;

5. Розробка навчального (освітнього) плану: зміст (теми, які повинні бути розглянуті) та структура (модулі і кредити);

6. Розробка модулів та вибір видів навчальної діяльності, які дозволяють досягати визначених результатів навчання;

7. Визначення підходів до викладання та навчання (типи методів, методики і формати), а також методів оцінювання (при необхідності, розробка навчальних матеріалів);

8. Розробка системи оцінювання, покликаної забезпечити постійне поліпшення якості.

Система ЄКТС. Необхідно встановити зв'язок між результатами навчання, компетентностями та системою кредитів ЄКТС, яка базується на навчальному навантаженні. Згідно проекту Тюнінг, зарахування кредитів повинна залежити від повного досягнення бажаних результатів навчання, визначених для дисципліни або модуля.

Результати навчання – це формулювання того, що повинен знати, розуміти, бути здатним продемонструвати студент після завершення навчання окремої дисципліни, модуля, циклу тощо. Результати навчання визначають вимоги для присудження кредиту.

Компетентності являють собою динамічне поєднання знань, розуміння, навичок, умінь і здатностей. Розвиток компетентностей є метою освітніх (навчальних) програм. Компетентності формуються в різних

навчальних дисциплінах і оцінюються на різних етапах. Вони можуть бути спеціальні предметні (фахові) та загальні. Компетентності набуваються поступово.

У проекті Тюнінг [3] прийнята така класифікація компетентностей:

- *Інструментальні компетентності*, ті, які мають інструментальне призначення. Вони включають: *когнітивні* (від. лат. *cognitio* - пізнання) здатності, здатність розуміти і опрацювати ідеї, думки; *методологічні* здатності впливати на оточуюче середовище, організовувати час і стратегії навчання, приймати рішення або вирішувати проблеми; *технологічні* навички та вміння, пов'язані з використанням технологічних пристроїв, навички роботи з комп'ютером та управління інформацією; *лінгвістичні* навички, такі як усне і письмове спілкування або знання другої мови;

- *Міжособистісні компетентності* – особисті здатності, пов'язані з спроможністю виражати власні почуття, здатність до критики і самокритики. Навички спілкування, пов'язані з навичками міжособистісного спілкування або взаємодією, або соціальними чи етнічними обов'язками. Ці компетентності полегшують процес суспільної взаємодії та співпраці;

- *Системні компетентності* – ці навички і здатності стосуються системи в цілому. Вони передбачають поєднання розуміння, сприйнятливості та знань, які дозволяють особі побачити, як співвідносяться частини цілого і як вони об'єднуються. Ці здатності включають здатність планувати зміни для вдосконалення системи в цілому і для розробки нових систем. Системні компетентності вимагають попереднього надбання інструментальних і міжособистісних компетентностей як своєї основи.

Розподіл компетентностей за проектом Тюнінг представляється наступним чином: інструментальні компетентності – 48%; міжособистісні компетентності – 22%; системні компетентності – 32%.

Проект Тюнінг звернув увагу до важливості компетентностей як основи для розробки, впровадження і виконання навчальних програм. Пропонується проводити анкетування за 30 компетентностями (Додаток 1).

В проекті Тюнінг підвищення якості означає постійне зусилля для вдосконалення якості розробки освітньої програми, її впровадження і виконання. Підхід проекту базується на сукупності узгоджених між собою характерних особливостей:

- 1) виявлена і узгоджена потреба;
- 2) добре описаний профіль;
- 3) відповідні кінцеві результати навчання, сформульовані в термінах компетентностей;

4) правильний (оптимальний) розподіл кредитів ЄКТС між структурними одинцями програм;

5) відповідні підходи до навчання, викладання та оцінювання.

Все це складає його визначення і розраховано на впровадження безперервного процесу, заснованого на механізмах покращення якості і усвідомлення її важливості, тобто, на «культуру якості».

В проекті Тюнінг було розроблено поетапний підхід до розробки освітньої програми:

1) *повинні бути наявні необхідні ресурси* (наявність і якість викладацького складу, допоміжного персоналу і наставників і, у випадку навчання на робочому місці, наставників; оточуючі умови і наявні засоби для навчання і проведення НДР);

2) *повинна бути продемонстрована і встановлена через процес консультації із зацікавленими сторонами потреба в ній* (до консультацій повинна бути залучена не лише академічна спільнота, але також і фахівці та професійні організації, роботодавці та інші зацікавлені сторони);

3) *повинен бути добре описаний профіль ступеню* (профіль, який якісно описує цілі і завдання програми);

4) *повинні бути визначені бажані результати навчання і сформульовані в термінах загальних і фахових компетентностей* (подальша ясність може бути забезпечена шляхом формулювання цих цілей у форми очікуваних результатів навчання, тобто твердження про те, що випускники повинні знати, розуміти і бути здатні робити);

5) *повинні бути розроблені і описані академічний зміст (знання, розуміння, вміння і навички) та структура (модулі і кредити)* – у процесі розробки навчального (освітнього) плану необхідно врахувати академічний зміст і рівень, якого треба досягати; початковий план студента не потрібно переважувати надмірним і зайвим змістом. При розробці навчального (освітнього) плану необхідно врахувати перспективи працевлаштування студентів і їх підготовку до суспільного життя, так само як і їхню академічну і інтелектуальну підготовку.

б) *повинні бути визначені стратегії викладання, навчання і оцінювання, за допомогою яких можна досягати бажаних результатів навчання* (необхідно мати схему оцінювання для контролю і перегляду виконання кожної програми);

7) *повинна бути впроваджена відповідна система оцінювання і забезпечення та підвищення якості, в центрі уваги якої, зокрема, будуть знаходитись логічна послідовність та впровадження навчального плану як єдиного цілого.*

Оцінювання навчального (освітнього) плану повинно здійснюватися за трьома основними напрямками:

1) *освітній процес* (профіль ступеню – цілі освітньої програми; результати навчання, яких необхідно досягти, і компетентності, яких потрібно набути; структура програми на здобуття ступеню/освітньої програми і послідовність складових частин для забезпечення поступового розвитку; логічна узгодженість програми на здобуття ступеню/освітньої програми; розподіл навчального навантаження протягом семестру і навчального року; здійсненність програми; методи викладання, навчання, оцінювання; зв'язок із середньою (попередньою?) освітою; міжнародна співпраця і мобільність студента);

2) *результати навчання* (показники навчання, припинення навчання і переходи – випуск; випуск 1го і 2го циклу; можливості працевлаштуванням);

3) *методи і засоби, потрібні для виконання програми* (структурні і технічні засоби; професорсько-викладацький склад і засоби навчання; підтримка студентів, консультації студентів).

Як міжнаціональна мережа, проект Тьюнінг надає єдину платформу для впровадження *принципів*, вже визнаних раніше *основою для забезпечення якості у європейській вищій освіті*:

- *Цінність* (важливість цієї програми для студентів та для суспільства);
- *Порівнянність і сумісність* (завдяки загальних точок прив'язки, спільно узгоджених і сформульованих через загальні і фахові компетенції, програми можуть створюватися порівняльно з іншими європейськими програмами);
- *Прозорість* (повинна бути прозорість в очікуваних результатах, процесі, навчальних ресурсах, системі забезпечення якості і збереження файлів даних; використання мови, яка є зрозумілою для студентів, роботодавців та інших зацікавлених сторін; правильне використання кредитів ECTS для визначення навчального навантаження студентів);
- *Мобільність і транснаціональна освіта* (об'єднання навчальних закладів для створення спільних механізмів забезпечення якості);
- *Привабливість* (у Європейському просторі вищої освіти, який прагне бути привабливим для третіх країн, повинна бути гарантована якість).

ВНЗ створюють свої власні методи і системи для розвитку внутрішньої культури якості. Результати відносно предметних областей пропонують спеціальні загальноєвропейські прив'язки, які можуть бути використані для підвищення якості на рівні дисциплін. Саме предметній області можна краще зрозуміти та якісно і кількісно оцінити рівень академічного розвитку програми.

Відправною точкою проекту Тюнінг є розробка програм, за якими можна досягати значущих результатів за встановлений проміжок часу. Результати навчання формулюються і розглядаються не в термінах змісту дисципліни, а в термінах отриманих знань і здатностей. Такі знання і здатності формулюються як фахові і загальні компетентності, тобто що студент буде знати і могли зробити в кінці даного навчального процесу.

Методичні рекомендації щодо розроблення сучасних освітніх програм у контексті нового Закону України «Про вищу освіту» і документів Європейського простору вищої освіти розроблені В.М. Захарченко та ін. [9].

Оцінка якості навчання шляхом анкетування компетентностей наведена у Додатку 2, перелік основних питань для розробки і виконання програми, її підтримки і оцінювання в рамках болонської реформи у Додатку 3, а перелік контрольних питань для оцінювання навчального плану у Додатку 4.

SWOT-аналіз системи внутрішнього забезпечення якості вищої освіти окремого університету наведений у Додатку 5.

Контрольні питання та завдання за розділом 3

1. З урахуванням методології проекту Тюнінг проаналізуйте існуючі освітні програми всіх рівнів вищої освіти у Вашому навчальному закладі.
2. Яким чином перелік контрольних питань для оцінювання навчального (освітнього) плану за даними проекту Тюнінг використовуються в освітньому процесі у Вашому вищому навчальному закладі?
3. Проведіть порівняльний аналіз існуючих принципів розробки освітніх програм в Україні та за проектом Тюнінг?
4. Які основні принципи відображення компетентностей проектів нових Стандартів вищої освіти України у освітніх програмах і навчальних планах підготовки фахівців-екологів?

Список використаних джерел

1. Національний освітній глосарій: вища освіта / 2-е вид., перероб. і доп. / авт.-уклад.: В.М. Захарченко, С.А. Калашнікова, В.І. Луговий, А.В. Ставицький, Ю.М. Рашкевич, Ж.В. Таланова / За ред. В.Г. Кременя. – К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2014. – 100 с. – Режим доступу: http://www.osenu.org.ua/files/files/00000269/cf_files/glossariy_2014.pdf].

2. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (15.10.2014).

3. Вступне слово до Проекту ТЮНІНГ – гармонізація освітніх структур в Європі. Внесок університетів у Болонський процес. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tuning.unideusto.org/tuningeu/images/stories/template/General_Brochure_Ukrainian_version.pdf

4. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти. – К.: Ленвіт, 2006. – 35 с. http://osvita.kpi.ua/files/downloads/Standart_EPVO.pdf

5. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG). Approved by Ministerial Conference in Yerevan, 14-15 May 2015. – 27 p.

6. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://drive.google.com/file/d/0Byl7Dgg7sssYWjZYaHBrTlc4SXc/view>

7. Розвиток системи забезпечення якості вищої освіти в Україні: інформаційно-аналітичний огляд / Укладачі: Добко Т., Золотарьова І., Калашнікова С., Ковтунець В., Курбатов С., Линьова І., Луговий В., Прохор І., Рашкевич Ю., Сікорська І., Таланова Ж., Фініков Т., Шаров С.; за заг. ред. С. Калашнікової та В. Лугового. – К.: ДП «НВЦ «Пріоритети», 2015. – 84 с.

8. Посібник із застосування системи ECTS. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://europa.eu.int/comm/education/socratesects.html>.

9. Розроблення освітніх програм. Методичні рекомендації / Авт.: В.М. Захарченко, В.І. Луговий, Ю.М. Рашкевич, Ж.В. Таланова / За ред. В.Г. Кременя. – К.: ДП «НВЦ «Пріоритети», 2014. – 120 с.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Система внутрішнього контролю якості освіти Ягеллонського університету

Система внутрішнього контролю якості освіти Ягеллонського університету почала формуватися в 1993-1994 рр. У січні 1995 р. перший блок забезпечення якості (Центр аналізу якості освіти) був створений, і почалася робота по методологічному забезпеченню системи внутрішнього контролю якості освіти. У 1996-2002 рр. Ягеллонський університет взяв участь у кількох проектах Темпус, пов'язаних із забезпеченням якості з більш ніж 20 партнерами з країн ЄС. Після кількох перетворень у 2008 р. була створена система поліпшення якості вищої освіти.

Структура системи. Система знаходиться під контролем проректора з питань освіти, а адміністративна підтримка здійснюється Управлінням у справах освіти. Є три уповноважені ректори:

- 1) уповноважений ректор щодо поліпшення якості освіти, який відповідає за загальну політику в області якості;
- 2) уповноважений ректор з оцінки якості освіти, відповідальний за заходи з оцінки та методології;
- 3) уповноважений ректор по інформаційній системі освіти, відповідальний за науково-дослідницьку роботу, в тому числі каталоги курсів.

На центральному рівні Ягеллонського університету є дві комісії, які займаються освітніми справами: 1) постійна комісія Сенату з питань освіти, що складається із заступників деканів з виховної роботи; 2) постійна комісія ректора з розвитку дидактики і забезпечення якості, відповідальна за стратегічні питання, а також для моніторингу розвитку дидактики і впровадження нових рішень. Вони складаються з чотирьох команд: команди підвищення якості освіти; команди докторантури; команди виявлення нових областей дослідження і міждисциплінарних досліджень; команди інтернаціоналізації освіти.

Група з питань освіти підвищення якості очолює уповноважений ректор щодо поліпшення якості освіти. Вона складається з уповноважених представників ректора, координаторів якості на факультетах, представників студентів і представників адміністрації. Існує також структура, що відповідає за оцінку якості освіти, під керівництвом повноважного представника ректора з оцінки якості освіти, що складається з місцевих (факультетських)

повноважних за оцінку якості освіти, які відповідають за оцінку якості в підрозділах університету (за допомогою опитувальників).

Інструменти для підтримки якості освіти. В Ягеллонському університеті були введені різні інструменти для підтримки якості освіти і оцінки: деякі з них є унікальними для польської вищої освіти. Наприклад, курс «Ars Docendi» орієнтований на докторантів і молодих викладачів університету. Пропонується на щорічній основі і складається із вступного семестру і розширених модулів щодо конкретних питань. Основною метою є отримання, розвиток і оновлення знань про академічну дидактику та набуття навичок, необхідних для викладачів вищих навчальних закладів. Участь в процесі навчання є добровільною. Окремі частини курсу охоплюють такі теми, як методи викладання і навчання, методи оцінки, електронного та дистанційного навчання, а також різні ролі викладачів вищих навчальних закладів. Фонд ректора з розвитку дидактики «Ars Docendi» спрямований на підтримку інноваційних освітніх проектів, таких як міждисциплінарні курси, курси на іноземних мовах, впровадження нових інструментів і спільних курсів з іноземними партнерами. Гранти надаються на конкурсній основі. Кращі викладачі університету нагороджуються за їх досягнення в академічній дидактиці, а також за активну участь у розвитку дидактики на попередньому рівні вищої освіти. Крім того, є приз для академічних викладачів за кращі результати від студентів і приз для адміністративних співробітників за кращі результати від студентів, які надаються на підставі результатів анкетування студентів.

Система моніторингу якості освіти. Система складається з ряду якісних інструментів оцінки: 1) оцінка курсів; 2) оцінка роботи адміністрації; 3) показник («барометр») задоволеності студента; 4) моніторинг діяльності та компетенції студентів; 5) аналіз кандидатів на дослідження; 6) оцінка «Ars Docendi» курсу; 6) моніторинг кар'єри випускників.

Інформація про систему: веб-сторінки і Бюлетень. Система поліпшення якості освіти Ягеллонського університету дуже добре задокументована. Особлива увага приділяється адекватній і зручній для користувачів управлінню інформації. Веб-сторінка системи, (<http://www.jakosc.uj.edu.pl>) має 6 інтерфейсів: 1) для кандидатів (абітурієнтів); 2) для студентів; 3) для випускників; 4) для персоналу Ягеллонського університету; 5) для повноважних представників (відповідальних за якість освіти на рівні факультетів університету); 6) для засобів масової інформації. Деяка інформація (наприклад, деталі звітів про оцінку) доступна тільки для уповноважених осіб (оскільки вони можуть містити конфіденційні дані). З травня 2012 р. публікується Бюлетень системи

підвищення якості. Він знаходиться у відкритому доступі на веб-сайті (<http://www.jakosc.uj.edu.pl/biuletyn-usdjk-uj>). Один раз на рік проводиться «Тиждень якості» з метою сприяння висвітлення питань якості серед більш широкої наукової спільноти.

Роль студентів в системі. Роль студентів у формуванні якості освіти в Ягеллонському університеті є значною і продовжує рости. Студенти є важливими і активними учасниками в кожній частині внутрішньої системи оцінки якості в університеті. Система була побудована для них, і без їх активної участі вона не може працювати належним чином.

Участь студентів проявляється на кожній частині внутрішньої системи оцінки якості. Представники студентів є членами декількох органів, які є частиною всієї системи. Не тільки представники студентів, які є членами Союзу Студентів Ягеллонського університету, можуть брати участь в системі. Він відкритий для всіх студентів, які зацікавлені в підвищенні якості освіти. Участь не є обов'язковою, але це сприймається як гарна тенденція в реформуванні всієї системи вищої освіти в Польщі.

Студенти, як правило, беруть участь в системі оцінки якості шляхом заповнення анкети в кінці кожного семестру, які зосереджені на конкретних частинах академічної реальності. Опитувальні анкети представлені студентам в електронному вигляді через власні рахунки вищих навчальних закладів, щоб вони могли завершити їх всюди, де вони є, і всякий раз, коли вони побажають. Опитувальні анкети містять питання про університет в цілому, а також про конкретні лекції. Завдяки результатам опитування студенти мають великий вплив на свої лекції і навчальні посібники. Зворотній зв'язок від опитуваних представлений студентам. У свою чергу, викладачі інформують своїх нових студентів про зміни, які вони зробили за результатами останніх опитувальних листів. Участь студентів у внутрішній системі оцінки якості не обмежується тільки заповненням опитувальних листів, але, як уже згадувалося вище, вони також є членами органів цієї системи.

Перший рівень внутрішньої системи оцінки якості, де студенти присутні, є рівень конкретного інституту. У середині інститутів знаходяться спеціальні ради, які правило, вирішують основні проблеми, які можуть виникнути в процесі дидактичного процесу. Через «участь в цих інститутах» студентів рад якості такі органи можуть безпосередньо реагувати на багато питань і проблем, які можуть мати місце протягом семестру. Студенти, як найбільш незалежна частина всієї системи, можуть представити свої заяви в першій частині шляху, орієнтуючись на свою точку зору.

Представники студентів також є членами факультетських і університетських органів внутрішньої системи оцінки якості, де також члени

студентського союзу Ягеллонського університету присутні через їх більш високий рівень знань з цього питання. На рівні цих органів студенти можуть офіційно реагувати на можливі наслідки за замовчування системи, але і є учасниками в створенні більш широкої політики в області якості.

Крім участі студентів в різних органах системи, вони також беруть участь в діях, які орієнтовані на стимулювання студентів в області якості. Наприклад, членами Спілки студентства були проведені консультації зі створення брошури політики в області якості. Ця брошура розроблена спеціально для студентів і зосереджена на ролі студентів у системі і належній процедурі для завершення запитальників. Студенти також є одним з організаторів «Тижня якості», що проводяться щороку. У них є можливість представити свою точку зору на якість освіти для широкої аудиторії, а також це шанс для них, щоб поліпшити свої знання в області якості освіти.

Участь студентів в системі якості оцінки може бути додатково збільшена за допомогою будь-яких дій, які також є запланованими до реалізації в Ягеллонському університеті. Студенти, замість того, щоб бути суб'єктами системи, повинні бути рівними партнерами в його подальшому розвитку. Їх головна роль не тільки у просуванні опитувальних листів, але і підвищенні рівня знань студентів про якість освіти.

Як приклад, варто проілюструвати практику подання «заяви по ЄТКС» по конкретних курсах через спеціальний звіт студентів про ЄКТС. Крім того, слід підкреслити, що в неформальній обстановці університет є зміцненням співпраці між студентами на всіх рівнях університету і на всіх рівнях управління. Студенти мають намір створювати свої власні опитувальні листи з питань, що становлять для них інтерес, наприклад, щодо інфраструктури університету.

Анкетування компетентностей (за даними проекту Тюнінг)

Інструментальні компетентності:

- здатність до аналізу;
- здатність до організації і планування;
- базові загальні знання;
- засвоєння основ базових знань в професії;
- усне і письмове спілкування рідною мовою;
- знання другої мови;
- елементарні комп'ютерні навички;
- навички управління інформацією (уміння знаходити та аналізувати інформацію з різних джерел);
- розв'язання проблем;
- прийняття рішень.

Міжособистісні компетентності:

- здатність до критики і самокритики;
- взаємодія (робота в команді);
- міжособистісні навички та вміння;
- здатність працювати в міждисциплінарній команді;
- здатність спілкуватися з експертами з інших галузей;
- позитивне ставлення до несхожості та інших культур;
- здатність працювати в міжнародному середовищі;
- етичні зобов'язання.

Системні компетентності:

- здатність застосувати знання на практиці;
- дослідницькі навички і вміння;
- здатність до навчання;
- здатність пристосуватись до нових ситуацій;
- здатність породжувати нові ідеї (креативність);
- лідерські якості;
- розуміння культури та звичаїв інших країн;
- здатність працювати самостійно;
- планування і управління проектами;
- ініціативність та дух підприємництва;
- турбота про якість;

- бажання досягати успіху.

Процедура анкетування

Для кожного вищого начального закладу, який бере участь у дослідженні, запропоновані типи анкети для випускників, роботодавців та викладачів.

Анкета для випускників

Кожний ВНЗ формує вибірку із 150 учасників:

- вибрані випускники повинні були закінчити навальний заклад, впродовж 3-5 років. Цей критерій залежить від кількості випускників, які закінчили ВНЗ в цей період, а також від професійного стану випускників.

Якщо щороку кількість випускників була невеликою, вибірка повинна включати випускників останніх 5 років. Якщо ж ця кількість була великою, то вибірка повинна бути обмежена випускниками останніх 3 років. При недостатній кількості випускників ВНЗ, до вибірки включають випускники подібних ВНЗ регіону або країни;

- що стосується професійного стану випускників (для дослідження найбільш цікавими є випускники, які вже працювали), там, де випускники приступали до роботи невдовзі після закінчення ВНЗ, до вибірки включаються випускники останніх 3 років. В іншому випадку, коли випускникам потрібно було більше часу, щоб приступити до роботи, доцільно включати до вибірки тих, хто закінчив ВНЗ впродовж останніх 5 років;

- 150 випускників повинні бути вибиратися випадковим чином;
- відповідний ВНЗ розсилає анкети із супровідним листом своїм випускникам з проханням повернення заповненої анкети впродовж 10 днів;
- анкета і супровідний лист розсилається разом із конвертом з маркою і заповненою адресою, на яку потрібно повернути анкету.

Анкета для роботодавців

Кожний ВНЗ повинен обрати інформацію від 30 роботодавців, які ВНЗ вважають підходящими:

- ВНЗ розсилають роботодавцям анкети із супровідним листом, в якому, крім інформації про опитування, висловлюється прохання повернути заповнену анкету впродовж 10 днів;
- анкета і супровідний лист розсилається разом із конвертом з маркою і заповненою адресою, на яку потрібно повернути анкету.

Анкета для викладачів

Кожний ВНЗ збирає інформацію від щонайменше 15 викладачів в тій предметній області, в якій ВНЗ брав участь:

- кожний ВНЗ розсилає викладачам анкету в електронній формі з проханням повернути її впродовж 7 днів.

В анкетах потрібно дати відповіді двох типів:

- 1) важливість/рівень досягнення;
- 2) ранжувати п'ять компетентностей, віднесених до найбільш важливих.

Для кожної з 30 компетентностей, респондентів просять вказати:

- 1) важливість компетентності, на його/її думку, для роботи за фахом;
- 2) рівень досягнення компетентності, якого вони досягли, за їхньою оцінкою, в результаті закінчення програми на здобуття ступеню, використовують шкалою:

від 1 = нульовий до 4 = високий.

Ранжування. Крім даних про важливість та рівень досягнення кожної з 30 компетентностей, випускникам і роботодавцям пропонується вказати, по порядку, п'ять компетентностей, які вони бажають найбільш важливими.

Метою *анкети для викладачів* є бажання отримати третю точку зору на компетентності, щоб порівняти її з точкою зору випускників ВНЗ і роботодавців. Анкета поділяється на дві частини: 1) *загальні компетентності*; 2) *спеціальні компетентності*, пов'язані з предметною областю.

Методологія та результати анкетування, а також деякі висновки і відкриті питання наведені в проекті Тьюнінг [3].

**Перелік основних питань для розробки і виконання навчальної
(освітньої) програми, її підтримки і оцінювання (за проектом Тюнінг)**

Розробка програми

Пункти	Основні питання
Профіль ступеню	<ul style="list-style-type: none"> • Чи було всесторонньо повно і ясно встановлено потребу в новій програмі на здобуття ступеню і її потенціал? • Чи є її метою задоволення назрілих або нових професійних та/або соціальних потреб? • Чи був підхід, використаний для консультації, адекватним? Чи були вибрані групи відповідними програмі на здобуття ступеню, про яку йдеться? • Чи ясно визначені характеристики профілю, цільові групи і місце програми на національному і міжнародному рівні? • Чи є переконливі докази того, що профіль буде визнаний з точки зору майбутнього працевлаштування? Чи пов'язана програма із спеціальним професійними або соціальними умовами? • Чи вимагає цей профіль певного напруження сил від викладацького складу і студентів? • Чи відомий освітній контекст, у якому пропонується програма?
Результати навчання	<ul style="list-style-type: none"> • Чи визначені ясні і адекватні результати навчання на рівні програми в цілому і кожної із її складових частин? • Чи відповідають вони визначеному профілю? Чи розподілені належним чином за різними частинами програми? • Чи сформульовані результати навчання у термінах фахових і загальних компетентностей, включаючи знання, розуміння, вміння, навички, здатності і цінності? • Які є гарантії того, що результати навчання будуть визнані і зрозумілі в Європі і за її межами?
Компетентності	<ul style="list-style-type: none"> • Чи чітко визначено і сформульовано загальні та фахові компетенції, яких повинен набути студент? • Чи відповідає рівень компетентностей, яких потрібно набути, даній спеціальній програмі на здобуття ступеня? • Чи виражені компетентності, яких потрібно набути, таким чином, що вони дійсно можуть бути вимірянні? • Чи гарантовано послідовність розвитку компетентностей? • Чи можна адекватно оцінити набуті компетентності? Чи визначено чітко і у придатній до застосування формі методологію оцінювання компетентностей для вказаних результатів навчання? • Чи чітко описані вибрані підходи до викладання і навчання компетентності? Які є докази того, що результат буде досягнуто? • Чи є визначені компетентності порівнянними і сумісними з європейськими точками прив'язки для предметної області навчання

Пункти	Основні питання
	(якщо їх можна застосувати)?
Рівень	<ul style="list-style-type: none"> • Чи враховано вихідний рівень потенційних студентів при визначені їхніх навчальних потреб? • Чи відповідає рівень результатів навчання і компетентностей рівневі (рівням) ступеню (циклу) передбаченому (ім) Європейській національній системи кваліфікацій? • Якщо включено підрівні, чи описані вони в термінах результатів навчання, виражених в компетентностях? • Чи описані рівні в термінах: <ul style="list-style-type: none"> • набуття знань, розуміння, умінь, навичок і здатностей; • застосування знань, розуміння, умінь, навичок і здатностей на практиці; • формулювання інформованих суджень і прийняття інформованих рішень; • передачі знань і розуміння; • здатності до продовження навчання.
Кредити і навчальне навантаження	<ul style="list-style-type: none"> • Чи побудована програма на основі кредитів ЄКТС? Чи узгоджується вона із основними положеннями системи ЄКТС? • Чи виділені у програмі кредити? Як гарантується адекватність розподілу кредитів? • Як пов'язані кредити з результатами навчання за програмою? • Яким чином перевірено кореляцію між навчальними навантаженнями і розподілом кредитів? • Як гарантовано збалансованість навчального навантаження студента протягом кожного навчального періоду в термінах навчальної роботи і оцінювання? • Які механізми використовуються для перевірки розподілу кредитів і навчальної роботи і оцінювання? Яким чином залучені до процесу студенти? • Чи представлена інформація про програму (модулі та/або навчальної дисципліни) так, як описано в «Посібнику із застосуванням системи ЄКТС»? • Яким чином програма сприяє мобільності студентів? • Яким чином студентам надаються консультації з приводу мобільності? • Які основні документи системи ЄКТС використовуються для мобільності? • Хто несе відповідальність за визнання і яка процедура використовується?
Ресурси	<ul style="list-style-type: none"> • Як гарантується офіційне затвердження програми і ресурсів, необхідних для її виконання? • Чи гарантується наявність персоналу (викладач, допоміжний персонал і наставники), необхідного для виконання програми? Чи

Пункти	Основні питання
	<p>потребує програма залучення викладачів з-поза факультету/навчального закладу?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Чи передбачена підготовка персоналу з точки зору (нових) підходів до викладання, навчання та оцінювання? • Яким чином гарантовані необхідні структурні, фінансові і технічні засоби (навчальні класи, обладнання, процедури охорони здоров'я і техніки безпеки тощо)? У випадку навчання на робочому місці/практики, чи гарантовано достатні і придатні робочі місця?

Виконання програми, її підтримка і оцінювання

Моніторинг	<ul style="list-style-type: none"> • Як контролюється якість виконання програми та її складових? • Як контролюється якість персоналу і його мотивація до виконання програми? • Чи існує система оцінювання якості навчального середовища під час навчання/практики на робочому місці? • Чи відповідає якість навчальних класів, обладнання вимогам, необхідним для успішного виконання програми? • Як перевіряється вихідний рівень потенційних студентів? • Як перевіряється успішність студентів з точки зору якості навчання, яких треба досягнути компетентностей, яких треба набути, і часу, необхідного для виконання програми та її складових частин? • Як відслідковується працевлаштування випускників? • Як організовано базу даних випускників? • Чи збираються дані про задоволеність випускників програмою?
Оновлення	<ul style="list-style-type: none"> • Як організована система оновлення / перегляду програми на здобуття ступеню? • Яким чином зміни, пов'язані із зовнішніми подіями в суспільстві, можуть бути відображені в програмі? • Яким чином організовано і гарантовано розвиток професорсько-викладацького складу у відношенні оновлення програми?
Життєздатність і відповідальність	<ul style="list-style-type: none"> • Як гарантується життєздатність програми? • Яким чином гарантується, що відповідні органи несуть відповідальність за підтримку і оновлення програми?
Організація і інформація	<ul style="list-style-type: none"> • Як організовано і гарантовано оновлення інформації, що стосується програми на здобуття ступеню? • Яким чином забезпечується адекватність системи підтримки студентів, консультування і виховання? • Чи видається студентам автоматично і безплатно Додаток до диплому розповсюдженими європейськими мовами?

Проект Тюнінг: Перелік контрольних питань для оцінювання навчального (освітнього) плану

В оцінюванні навчального (освітнього) плану можна виділити наступні пункти: освітній процес, результати навчання і методи та засоби, необхідні для виконання програми.

Навчальний процес:

- профіль ступеню (цілі програми);
- результати навчання і компетентності, яких потрібно набути;
- структура програми на здобуття ступеню/програми навчання і порядок слідування складових частин (для забезпечення послідовності);
- логічна узгодженість програми на здобуття ступеню/програми навчання;
- розподіл навчального навантаження протягом семестру і навчального року;
- здійсненність програми;
- методи викладання, навчання і оцінювання;
- зв'язок середньої і вищої освіти;
- міжнародна співпраця і мобільність студентів.

Освітній продукт/результат:

- показники навчання, припинення навчання і переходи (випуск);
- випуск 1го і 2го циклу;
- працевлаштування.

Необхідні методи і засоби:

- структура і технічні засоби;
- професорсько-викладацький склад і навчальні матеріали;
- підтримка студентів, консультанти студентів.

ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС

1. Профіль ступеня/програми

Передумови: Програма на здобуття ступеню має чітко визначений профіль, який ґрунтується, з одного боку, на вимогах, передбачених академічним ступенем, і, з іншого боку, на потребах суспільства з урахуванням майбутнього положення випускників на ринку праці.

Питання: Якою мірою наявні дані демонструють, що профіль програми відповідає висунутим до неї вимогам? Якщо необхідно, які поправки бажано внести?

2. Результати навчання і компетентності на рівні програми

Передумови: Програма на здобуття ступеню має чітко визначити результати навчання, які відбивають профіль програм. Результати навчання описані в термінах компетентностей, яких потрібно набути студентам (знання, розуміння, вміння і навички).

Питання: Якою мірою результати і компетентності, яких потрібно набути студентам, відповідають профілю програми? Якщо необхідно, які поправки бажано внести?

3. Результати навчання і компетентності (окремих) складових програми

Передумови: Для кожної складової програми сформульовано приблизно п'ять результатів навчання, які очевидним чином сприяють досягненню результатів навчання, визначених на рівні програми. Результати навчання описані в термінах компетентностей, яких потрібно набути (знання, розуміння, вміння і навички).

Питання: Чи для кожної складової частини (модуля або навчальної дисципліни) вказано (детально) результати навчання і чи є необхідні пояснення? Якою мірою із дескрипторів ясно, які спеціальні компетентності відпрацьовуються? Чи вказано, якого рівня компетентностей треба досягати?

4. Структура навчального плану і послідовність складових програми/навчальних модулів

Передумови: Навчальний план структурований таким чином, що забезпечується логічна послідовність як програми в цілому на її різних стадіях, так і її окремих складових частин; забезпечується постійне просування вперед у відношенні знань, розумінь, вмінь і навичок

Питання: Якою мірою на практиці видно, що програма структурована таким чином, що забезпечується логічна послідовність і що відбувається просування вперед у відношенні знань, розумінь, вмінь і навичок, пов'язаних з результатами навчання і компетентностями, яких треба набути? Якщо необхідно, які поправки бажано внести?

5. Навчальне навантаження (розподіл)

Передумови: Програма структурована таким чином, що забезпечений добре збалансований розподіл всього навчального навантаження для програми в цілому, для всередині окремого навчального року та для всередині обох семестрів. Обчислене навчальне навантаження на одну складову частину програми повинно відповідати часові, необхідному типовому студенту для досягнення результатів навчання, які вимагаються.

Питання: Якою мірою видно на практиці, що загальне навантаження розподілено відповідно до вказаних вище передумов? Якщо необхідно, які поправки бажано внести?

6. Здійсненність програми на здобуття ступеню

Передумови: Програма розроблена таким чином, що вона є посиленою для типового студента (для виконання в заданий інтервал часу). Це передбачає добрий підбір різноманітних методів викладання, навчання і оцінювання, відсутність перешкод між частинами програми і достатній нагляд/керівництво з боку професорсько-викладацького складу.

Питання: Якою мірою гарантовано, що застосовується добре збалансована комбінація методів викладання, навчання і оцінювання, здійснюється достатній контроль з боку викладачів, а вступні вимоги для складових частин програми вимагаються лише тоді, коли для цього є підстави в навчальному змісті? Якщо необхідно, які поправки бажано внести?

7. Методи викладання, навчання і оцінювання

Передумови: Використовуються різноманітні методи викладання, навчання і оцінювання, які були вибрані тому, що вони дуже добре підходять для досягнення сформульованих результатів і компетентностей.

Питання: Якою мірою наявна інформація, зокрема правила організації навчального процесу і оцінювання і програма курсу, забезпечують дотримання сформульованих передумов? Якщо необхідно, які поправки бажано внести?

8. Зв'язок середньої і вищої освіти

Передумови: Програма розроблена таким чином, що вона враховує вихідний рівень студентів. Для програм першого циклу це стосується зв'язку з середньою освітою, а для програм другого циклу це стосується зв'язку з програмами першого циклу (що дозволяє вступити на програми другого циклу).

Питання: Як можна бути впевненим, що програма розроблена таким чином, що забезпечується належний перехід у відношенні вихідних кваліфікацій для першого і другого циклу? Якщо необхідно, які поправки бажано внести?

9. Міжнародна співпраця

Передумови: Існує структурна кооперація з міжнародними партнерськими навчальними закладами. Така співпраця може мати форми спільних програм на здобуття ступеню і/або спрощеного обміну студентами і визнання навчальних досягнень, отриманих в партнерських навчальних закладах.

Питання: Яким чином гарантовано, що студенти не відстануть від навчального плану, якщо вони пройдуть частину програми в закордонному партнерському навчальному закладі, за винятком випадків, коли вони самі

за це відповідають (наприклад, тому, що у них немає успішно завершених частин програми)? Якщо необхідно, які поправки бажано внести?

ОСВІТНІЙ ПРОДУКТ

10. (Виконаний) випуск 1го і 2го циклу

Передумови: Факультет/навчальний заклад становить собі мету досягати таких показників: успішне завершення першого року навчання xx% (максимум два роки після початку програми), завершення ступеню першого циклу по відношенню до тих, хто завершив перший рік (чотири роки після початку навчальної програми), завершення ступеню другого циклу xx% (два або три роки після початку навчальної програми).

Питання: Чи виконані встановлені процентні співвідношення? Якщо ні, чому? Які пропозиції з вдосконалення програми внесені в цьому випадку?

11. Працевлаштування

Передумови: Програма на здобуття ступеню відповідає потребі суспільства, про що можна зробити висновок з того факту, що перехід до ринку праці в широкому сенсі відбувається добре.

Питання: Чи знаходять випускники за розумний проміжок часу місця роботи, що відповідають профілю і рівню програми на здобуття ступеню?

НЕОБХІДНІ МЕТОДИ І ЗАСОБИ

12. Структурні і технічні засоби

Передумови: Для виконання програми на здобуття ступеню існують достатні структурні і технічні засоби і фінансове забезпечення.

Питання: Чи існують на практиці якісь вузькі місця у відношенні технічних і фінансових засобів, що перешкоджають виконанню програми?

13. Навчальні матеріали і персонал

Передумови: Для виконання програми є достатнє у кількісному і якісному відношенні кадрове забезпечення, як для викладання, так і підтримки (адміністративний і технічний персонал). Кожна програма/організаційна одиниця має достатньо засобів для виконання програми (запрошені лектори, матеріали тощо).

Питання: Якою мірою виділені засоби є на практиці достатніми для виконання програми у відповідності до її початкових передумов і структури?

14. Підтримка студентів

Передумови: Студентам доступна система підтримки, консультування і виховання.

Питання: Яким чином задовольняється потреба/необхідність у адекватній системі підтримки, консультування і виховання студентів?

SWOT-аналіз системи внутрішнього забезпечення якості вищої освіти

У методичних рекомендаціях щодо розроблення стандарту вищої освіти, які схвалені сектором вищої освіти Науково-методичної ради МОН України (протокол №3 від 29.03.2016 р.) вимоги до наявності системи внутрішнього забезпечення якості вищої освіти (СВЗЯВО) сформульовані на підставі статті 16 Закону України «Про вищу освіту» (2014 р.), яка передбачає здійснення таких процедур і заходів:

- 1) визначення принципів та процедур забезпечення якості вищої освіти;
- 2) здійснення моніторингу та періодичного перегляду освітніх програм;
- 3) щорічне оцінювання здобувачів вищої освіти, науково-педагогічних і педагогічних працівників вищого навчального закладу та регулярне оприлюднення результатів таких оцінювань на офіційному веб-сайті вищого навчального закладу, на інформаційних стендах та в будь-який інший спосіб;
- 4) забезпечення підвищення кваліфікації педагогічних, наукових і науково-педагогічних працівників;
- 5) забезпечення наявності необхідних ресурсів для організації освітнього процесу, у тому числі самостійної роботи студентів, за кожною освітньою програмою;
- 6) забезпечення наявності інформаційних систем для ефективного управління освітнім процесом;
- 7) забезпечення публічності інформації про освітні програми, ступені вищої освіти та кваліфікації;
- 8) забезпечення ефективної системи запобігання та виявлення академічного плагіату у наукових працях працівників вищих навчальних закладів і здобувачів вищої освіти;
- 9) інших процедур і заходів.

Завдання:

1. З урахуванням вищезазначених процедур і заходів необхідно проаналізувати сильні сторони (*S - strengths*), слабкі сторони (*W- weaknesses*), можливості (*O - opportunities*) та загрози (*T - threatening*) існуючої СВЗЯВО конкретного вищого навчального закладу (ВНЗ) України.
2. Визначте сильні та слабкі сторони СВЗЯВО у ВНЗ .
3. Визначте, які можливості та загрози є для розвитку СВЗЯВО у ВНЗ.
4. Зробити висновки щодо удосконалення СВЗЯВО у ВНЗ.

Шаблон для виконання

1. Сильні сторони (<i>S</i>)	2. Слабкі сторони (<i>W</i>)
3. Можливості (<i>O</i>)	4. Загрози (<i>T</i>)

Навчально-методичний посібник

**СИСТЕМА ВНУТРІШНЬОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ НА
ОСНОВІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ**

**Видання здійснено в рамках проекту Європейського Союзу
544524-TEMPUS-1-2013-1-PL-TEMPUS-SMHES**

Укладачі: Сафранов Тамерлан Абісалович
Владимирова Олена Геннадіївна
Чугай Ангеліна Володимирівна

Українською мовою

Підп. до друку
Формат 60×84/16. Папір офсет. Ум. друк. арк.
Тираж   пр. Зам. №

НУ «ОМА», центр «Видавінформ»
65029, м. Одеса, Дідріхсона, 8, корп. 7
Свідоцтво ДК №1292 від 20.03.2003
Тел./факс:(0482)34-14-12
publish@ma/odessa.ua